

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

УІЛЛІАМ ШЕКСПІР.

МАКБЕТ

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛІША.

Виданий з передмовою і поясненнями

Др. Ів. Франка.

Med. univ. Dr. J. TURYN

WIEN

XVIII. Gersthofenstrasse 128

У ЛЬВОВІ 1900.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

822.33

Т54к

ПЕРЕДМОВА.

I. Час написання „Макбета.“ Д. 25 марта 1603 р. вмерла англійська королева Єлисавета безпотомно. Її наслідником вибрали міністри шотландського короля Джемса (Якова), сина славної Марії Стюарт, що на розказ Єлисавети в англійській тюрмі була покарана смертю. Король Джемс був великим любителем театру. Ще 1599 р. гостили у него в Едінбурзі льондонські актори, яким він уможливив даванє в тім місті прилюдних вистав на перекір ухвалі міської ради, що була перенята пуританською ненавистю до театру. Одним із найперших актів його правління яко англійського короля було наданє патенту „Pro Laurentio Fletscher et Willielmo Shakespeare et aliis,“ яким їх трупу із „слуг льорда підкоморія“ переіменовано на „слуг королівських,“ тоб то прийнято під безпосередню королівську протекцію. Яко директор королівського театру брав Шекспір участь у параднім в'їзді короля до Лондону д. 7 мая 1603 р., хоча згааний висше патент датований днем 17 мая тогож року. Дехто думав, що Шекспірова театральна дружина зараз у перших днях по приїзді нового короля до Лондону так йому сподобала ся своїми виставами, що

він тодіж рішив ся взяти її під свою протекцію. Тимчасом факт, що Шекспір і його товариші вийменовані вже яко „королівські слуги“ між учасниками парадного в'їзду до Лондона д. 7 мая вказує на те, що король мусів уже давнійше знати сю дружину. Чи се була та сама дружина, яка 1599 р. гостила в Единбурзі, чи може та, яка в р. 1600 давала вистави в шотландськiм місті Ебердіні, в усякiм разі певно те, що король Джемс мусів уже давнійше знати її. Про гостину лондонських акторів у Ебердіні ми знаємо, що в ній брав участь актор Льюренс Флетчер, який вістав був навіть зроблений горожанином і членом гільдії Ебердіна; цікаво, що в королівськiм патенті з р. 1603 сей сам Флетчер являєть ся спільником Шекспіровим. Із актив міської ради Ебердіна знаємо, що в р. 1601 лондонськiм акторам виплачено з міської каси надзвичайне „*gratiale*“ за їх вистави давані в тім місті. Що тими виставами любував ся король Джемс, на се вказує виразна приписка в рахунках, що те „*gratiale*“ виплачено їм „з порученя короля.“ От тим то має всяку імовірність за собою догадка, що тоді чи може яким иньшим разом Шекспір зі своєю дружиною був у Шотляндії і вже там зумів здобути собі прихильність короля.

По своїм параднім в'їзді до Лондона пробув король Джемс у тім місті ледво пять день. В місті вибухла чума і король 13 мая виїхав до Грініча, де й був виставлений звисний уже патент для Флетчера і Шекспіра. Тільки 20 жовтня 1604 Джемса проголошено офіціяльно королем Великої Британії, себ то сполучених Англії, Шотляндії і Ірляндії, і ся дата дає нам рівночасно речинець, перед яким не міг бути написаний „Макбет.“ Маємо там, у пророцькiм привиді Макбетовим (акт IV, сц. 1) виразний натяк на „Банкових потомків“,

себ то королів із роду Стюартів, що мають „подвійні держави і потрійні скипетри“, а се, як і все те пророкуванє, треба розуміти як комплімент новому королеви проголошений зі сцени. Таким способом виходить, що „Макбет“ міг бути написаний найшвидше 1605 р., коли пам'ять про коронацію короля була ще сьвіжа. В р. 1607 у комедії „The Puritan“ знаходимо вже несумнівний натяк на сю трагедию: про Макбетову учту, на якій показуєть ся дух Банка, говорить ся там як про річ загально звісну, що ввійшла в поговірку. А др. Саймон Формен у своїх записках, ведених пз. „Booke of Plaies and Notes thereon“ (книжка театральних вистав і уваги про них) описує докладно виставу „Макбета“, якої він був сьвідком д. 20 цьвітня 1610 р.

Думка про тісну злуку Англії з Шотляндією і Ірляндією тягне ся через усю трагедию мов червона нитка. Осиротілі шотляндські королевичі тікають один до Англії, другий до Ірляндії; Англія привертає в Шотляндії легального короля і за те по пророцтву має й сама з шотляндського роду одержати королівську династію. Такі натяки вплетені в трагедию мусимо вважати відгуками того радісного настрою, який панував у Англії в початку панованя Джемса I, швидко по його проголошеню королем Великої Британії.

Але настрої у драмі далеко не радісний, а навпаки, страшенно понурий. Зрада, скритовбійства, конспірації, противприродні злочини — ось та атмосфера, якою надихана вона. Значить, на принагідну штуку для звеличання коронаційних празників „Макбет“ не надавав ся. Ми знаємо, що швидко в житю Джемса I пішли иньші памятні дні: на його жите зроблено заговор, здаєть ся, за почином Єзуїтів; Гю Фоукс, протестант навернений

на католицизм, мав висадити в повітря парламент у хвили, коли там зберуться лорди і король. Д. 4. листопада 1605 р. заговор відкрито, Фоукса арештовано, а швидко потім увязнено також Єзуїта Гарнета і інших учасників конспірації. Процес тих конспіраторів відбувся 1606 р., і ми маємо натяк на него в гумористичнім монольогу одвірного (акт II, сц. 2), де сей говорить про „двоязычника, що для слави Божої наробив багато зради, та проте не зумів пробрехати ся до неба.“ Та ми маємо в тім самім монольогу ще один натяк на хонольоґію: арендатор, що повісив ся в ожиданю великого врожаю. В р. 1606 був у Англії такий великий урожай, що ціни збіжа впали страшенно і арендатори банкрутували задля сего. Не було можности і не оплатило ся збирати все збіже і для того багато нив полишено незжатих, так що збіже разом із соломою гнило в зимі під снігом. Усе те показує нам, що „Макбет“ був написаний і виставлений по всякій правдоподібности зимою 1606 р., може з нагоди тих шумних празників, які устроювано по цілім краю, а поперед усього в Лондоні, по процесах конспіраторів і які, повторяючи ся потім що року в тій порі, ввійшли в національний англійський звичай і заховали ся декуди ще й доси.

II. Історична основа „Макбета.“ В р. 1040 замордували незвісні злочинці шотландського короля Дункана в одній відлюдній кузні. Дункановим наслідником зробив ся воєвода Макбет, син тана з Іляміса, Фінлея, що був убитий Дункановим дідом Макомом II. Той Маком II захопив неправдопрестол Шотландії, замордувавши короля Кеннета IV. Внучкою того короля, отже легальною спадкоємицею шотландського престолола, була Гроч, жінка Макбетова. І вона потерпіла від узурпаторів. На розказ Макома II вбив завідатель замка

Форреса її брата — по ночі, в сні; її першого мужа, що збунтував ся був проти Дункана, разом з 50 його прихильниками спалено в його замку. Таким робом виходить, по новітнім історичним дослідям, що Макбет не був узурпатором, але через свою жінку правним наслідником шотландського престолоа; що навіть коли мав яку участь у замордованю Дункана, то після тодішніх звичаїв був до сего в повні управлений і навіть зобовязаний законом про кроваву пімсту. Яко володар він був чесний і справедливий, робив багато добра народови, дбав про просвіту засновуючи монастирі, що були також гніздами навчання. Син замордованого Дункана Маком виступив против него при помочи одного графа з північної Англії і відібрав йому 1054 р. часть краю, а 1057 р. вбив його і зробив ся шотландським королем. Отсе історичне ядро пізнійших легендарних оповідань, якими обсновано особу Макбета. Що се ядро було незвісне Шекспірови, про те нема що й говорити.

Сучасний Шекспірови англійський хроніст Рафаель Голіншід, що вмер 1580 р, подав у своїй двотомній літописі Англії також нарис історії Шотландії, взятий ним із старших літописців, а головно із Гектора Боеса *Scotorum Historiae*. Голіншидова хроніка як у богатях иньших творох, так і в „Макбеті“ була безпосереднім Шекспіровим жерелом. Погляньмож, як оповідає події Голіншід, бо се найкраще виявить нам, як поводив ся зі своїми жерелами Шекспір, викроюючи з них основи своїх безсмертних драм.

Оповівши про війну Шотландців з Данами, де визначили ся Макбет і Банко (*Vanquo*), Голіншід так говорить далі: „Отож трапило ся, коли Макбет і Банко вертали до королівського обозу, що вони самі оба звернули з дороги для розривки

VIII

і поїхали лісами і полями. І параз на середині одної поляни їм пострічали ся три жінки в дикім і дивовижнім убраню, мов появи якогось иньшого світа. Коли воєводи завважили їх і здивували ся при їх виді, промовила перша і сказала: „Витаємо тебе, Макбете, пане Гляміса!“ (бо сей титул одержав він недавно по смерти свого батька.) Друга промовила: „Витай Макбете, пане Кодора!“ Але третя сказала: „Витай Макбете, що будеш колись королем Шотляндії!“ На се обізвав ся Банко: „Що ви за жінки, що виявляєте мені так мало прихильности і не обіцяєте мені нічого, а мойому товаришеви крім високих почестей надаєте ще й королівство?“ — „Тобі — промовила перша з них — прирікаємо ще більше добро, ніж йому; бо він буде панувати, але скінчить нещасливо і не лишить потомства; ти натомісь, хоч сам не будеш панувати, полишиш потомків, що в довгім ряді без перерви будуть королювати в Шотляндії.“ Потім зараз усі три ті жінки пощезали з очей. Макбет і Банко уважали се зразу за пусту поману фантазії; жартом називав Банко Макбета королем Шотляндії і жартом називав Макбет Банка батьком багатьох королів. Але пізнійше пішла загальна думка, що ті жінки були не що иньше, як віщі сестри (*weird sisters*), себ то, як ви казалиб, богині судьби чи які там Німфи або Феї, що через своє магічне знанє мали дар пророкованя, бо все стало ся як раз так, як вони говорили.“

Як бачимо, завязку драми знайшов Шекспір у Голіншіда готову, аж до таких деталів, як неісторичний бунт Макдонвальда і напад Данів і як поява чарівниць чи відьом. Далі Голіншід оповідає, як Макбет у змові з Банком замордував Дункана, між иншим за намовою своєї жінки, що була дуже честолюбна і конче бажала бути королевою.

Пророцтво віщих сестер на сю постанову не мало ніякого впливу, навпаки, сам Дункан завинив головно, образивши і зневаживши Макбета. Ставши королем Макбет панує добре і справедливо; тільки пізнійше за намовою якихсь чарівників він убиває Банка. Сим він обурює против себе шотляндську шляхту. Макдоф прибуває до Англії, де живе Маком, син замордованого Дункана; по розмові з королевичем, вірно переданій Шекспіром (акт IV, сц. 3) Макдоф пристає до війська, яке дає Макомови англійський король і йде до Шотляндії. Макбет знов удає ся до „якоїсь чарівниці“ за ворожбою, але ся велить йому не бояти ся нічого, поки Бірнамський ліс не прийде до замку Донзіна. Макбет ожидає напасників у тім замку; ворожі воляки під ослоною гяляк підходять близько, замок піддаєть ся і Макбет гине в битві.

Своім звичаєм Шекспір черпаючи з Голіншіда не обмежив ся на уступи, що говорять про самого Макбета, але брав і иньші і приточував їх до своєї основи. І так у тій самій хроніці на иньшій місці знаходимо оповідане про жінку замкового коменданта Донвальда, що разом зі своїм мужем убиває шотляндського короля Дофа III; Шекспір покористував ся сим оповіданем для змальованя сцени убійства Дункана. З тої самої хроніки взято також зовсім неісторичну звістку про Банка яко родоначальника династії Стюартів. Так само з иньшого уступу Голіншідової хроніки взято фігуру шотляндського патріота Ленкса, що не був навіть сучасний Макбетови, але введений Шекспіром у драмі мабуть тому, бо по літописним переказам він був протоплястом Дарнлея, батька короля Джемса а мужа Марії Стюарт.

Але винайдено й иньші, близші до Шекспірових часів історичні події, що могли так чи инакше

причинити ся до сформованя в поетовій душі страшної трагедії Макбета. Сам король Джемс мало що не впав жертвою подібної зради, якої жертвою зробив ся в драмі Дункан. В р. 1600 його запросив барон Олександр Ротуен до свого замку Перта в гості, по бенкеті запровадив його до спальні і тут заявив йому, що його жде смерть, бо він хоче пімстити ся на нім за свого батька, покараного смертю з наказу Джемса 1582 р. При сих словах Ротуен ухопив короля за горло. Джемсови вдалось однак крикнути і прикликати сторожу і Ротуена на місці вбито¹⁾. Із оповідань про сю пригоду, як нам їх передали сучасні писані і друковані свідощтва, видно виразно, що Шекспір міг покористувати ся не одним реальним рисом для своєї драми. Так прим. говорить ся, що Ротуен довідавши ся, що король їде до него в гостину, погнав наперед до свого замка, випереджаючи короля, — те саме маємо в „Макбеті“ (акт I, сц. 5 і сц. 6); в часі королівського бенкету Ротуен сидів мов сам не свій, — те саме бачимо в „Макбеті“ (акт I, сц. 7); по бенкеті він сам проводив короля до спальні, з якої мав намір не випустити його живого²⁾ — в драмі Макбет проводить Макдофа до королівської спальні (акт II, сц. 2):

Макбет.

Я заведу вас.

Макдоф.

Я знаю, що се труд для вас приємний,
Та всеж се труд.

Макбет.

Усякий труд, нам любий, се приємність.
Ось двері.

¹⁾ Див. Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft т. XII ст. 261—290, а також Brandes, Shakespeare, ст. 491.

²⁾ Brandes, Shakespeare, 601—602.

В кінці годить ся згадати, що обік дрібнійших натяків на сучасні події, про які була мова в першій розділі сеї передмови, саме культурно-історичне тло трагедії — віра в чари і чарівниць, узятє не тільки з живих вірувань, але з незлічимих і страшних сучасних подій. Ніколи перед тим у Англії ся віра не дійшла була до такої сили, як за панованя Джемса І, що сам був горячим її прихильником і проповідником. Ще 1597 р. він написав книжку *Daemonologia* — правдивий підручник для переслідуваня чарівниць, а 1598 р. спалено в Шотляндії не менше як 600 старих баб — буцїм то чарівниць. Страшенні тортури вимушували на тих нещасних найдивогляднійші зізнаня, використані в частинї Шекспіром. Тема: чари, чарівницї і демони була улюбленою темою розмов і дискурсів короля¹⁾, що сам любив бути присутнім при мученю чарівниць і навіть придумував нові, жорстокі роди катованя. Не диво, що і в літературі чарівницї зачали входити в моду, а Окфордські міщане витаючи Джемса при в'їзді в те місто в 1605 р., вложили повитальні вірші в уста чарівниць, що пророкують королеви всяке добро.

ІІІ. Шекспірове обробленє. Згадавши про сцену появи духа Банка при Макбетовім бенкеті (акт ІІІ. сц. 4) Брандес пише: „Се таке величне, таке глибоке і так чудово драматичне та театральне, як мало рисів у цілій історії драми. І загалом майже вся основна композиція сеї трагедії з драматичного і театрального погляду висша

¹⁾ Сер Джон Гаррінгтон списав оповіданє про свою авдієнцію, яку мав у Джемса 1607 р. Король між иньшим запитав його, чи знає він, чому чорт раднійше входить у старих баб, ніж у иньших? На се відповів Гаррінгтон гумористично: „В новім завіті сказано, що сі духи найраднійше пробувають у сухих місцях“ (Brandes, op. cit. 580).

всякої похвали. Відьми в чагарняку, Макбет перед замордованєм короля Дункана, леді Макбет що ходить у сні — се сцени такі ефектовні і величні, що мов огняними буквами на завсїгди вписують ся в пам'яті слухачів“¹⁾). Супроти сего — а суд Брандеса, се тільки відгук загальної думки майже від самого часу появи сеї трагедії — незвичайно важно простудіювати драматичну технїку сего твору, ті способи, якими Шекспір осягає свої ефекти, і того духа, той сьвітогляд, яким він оживив сю трагедію — один із найстрашнїйших і найдикїйших кошмарів, які могли коли-небудь притолочувати і мучити людську душу. Таке студіюване улекшене тим, що ми маємо під рукою жерело, з якого безпосередно черпав автор. Із того коротенького змісту Голїншидового оповідання, який ми подали висше, видно, щб взяв від него Шекспір. Для пізнання Шекспірової творчости не меньше важно простудіювати його відступлення від хронїки. Отже поперед усього він підчорнив фігуру Макбета ще й супроти хронїста: коли у Голїншида Макбет у спілці з Банком і иньшими вельможами піднімає бунт і вбиває Дункана в битві, тут Макбет чинить се сам, убиває короля підступно в сні. Коли у хронїста Макбет зриває ся до бунту покривджений і зневажений королем, у Шекспіра він допускає ся огидного скритовбїйства на ласкавім, людянім монарсі, який тільки що надгородив і відзначив його і гостює в його домі. Коли у хронїста Макбет панує справедливо і мудро, Шекспір чинить його страшним тираном, що держить шпіонів у домах усіх своїх вельмож і бродить у крові. Про війну оповідає хронїст, що Шотляндці в нїй

¹⁾ Brandes, op. cit.

були побиті — рівночасно Макбет на однім крилі, а Банко на другім, але потім участувавши Норвежців вином приправленим сон-зілем і тільки, коли ті поснули, Шотляндці вимордували їх. Шекспір зробив Макбета і Банка вояками без страху і хитрости і переможцями в двох битвах раз по разу. Та найважніші зміни поробив Шекспір у фігурі леді Макбет. Хроніст згадує про неї тільки коротко, що вона з честолюбства намовляла Макбета захопити королівську власть; Шекспір зробив її властивим злим демоном, що попихає Макбета до злочину і діяльно допомагає йому в його сповненю. Хоча деякі риси для малюнка сеї фігури взяв Шекспір із иньших місць Голіншідової хроніки, то про те можна сьміло сказати, що ся фігура в своїому цілому — власний додаток Шекспіра до Макбетової трагедії. Взірців для сеї фігури з її психольогією треба шукати не в хроніках, а в старинній греко-римській трагедії. Тип жорстокої жінки, що для осягнення своїх цілей ламає найсьвятіші природні звязки, вбиває власних дітей, власного брата, зраджує батька, нівечить жите улюбленого мужа, змалювала ся стара трагедия в Медеї. Хоча Шекспір не знав геніяльної „Медеї“ Евріпіда, то про те без найменшого сумніву знав латинську „Медею“ Сенеки, розводнену, риторичну копію грецької. Що Шекспір знав Сенеку і його трагедії, се ми бачили в „Гамлеті“ (стор. 61), бачимо і в иньших драмах, отжеж цікаво, що другий монольоґ леді Макбет (акт I, сц. 5), де вона кличе духів, щоб позбавали її пола (unsex) і наповнили її нутро у щерт жорстокістю, живцем нагадує перший монольоґ Медеї ¹⁾. І загалом у обох фігурах багато подібного, тільки що Шекспірова

¹⁾ Brandl, Shakespeares Dramatische Werke, IV, 139.

психологія без порівнявля гллубша. Бо коли старинні трагіки розвязку трагічного вузла Медеї переносили в надлюдський сьвіт духів і чарів (Медея сповнивши всі жорстокости щезає в огнистім возі, тягненім драконами), то Шекспір переніс її в нутро своєї героїни. Леді Макбет, котрої сумління за дня спить, пригноблене її сильною волею, ходить у сні і терпить подвійну муку; її сильна воля конаець кінців доводить її тільки до того, що вона вішаєть ся. Дуже правдоподібно, що навіть найефектовнійшу сцену трагедії — появу духа Банка на Макбетовім бенкеті — завдячує Шекспір одному стихови латинської Медеї. Гонена Фуріями Медея терпить від привидів і кричить: „А се чия тїнь надходить, мглиста, з розшарпаними сугавами? Се мій брат, він жадає пімсти“. Сї слова могли дати імпульс Шекспіровій уяві до виведеня тїни замордованого Банка, тим більше, що у Голїншіда про ту появу нема ніякісінької згадки.

Друга важна зміна, яку впровадив Шекспір, се видва́ роля вільом у драмі. Як уже сказано, у Голїншіда з початку являють ся Макбетови не відьми, а „віщі сестри“ — старогерманські Норни, що вішують йому будуще без ніякого злого наміру. Шекспір переробив їх на злобних вільом-чарівниць, що стоять під комендою греко-римської Гекати (богині тьми), переробленої також на злого демона. Отсі злобні істоти підводять Макбета на вбійства і злочини, ошукують його двозначними пророцтвами і доводять до згуби. На сю зміну вплинули очевидно сучасні англійські віруваня про чари, віруваня, що знайшли відгук не тільки в незлічимих церковних проповідях, але навіть у цілих трактатах, законах і постановах парламенту. Ще 1558 р. єпископ Джівель у проповіді благав ко-

ролеву Єлисавету, щоб не давала пощади чарівницям. Костри горіли по всій Англії; в однім маленькім місточку Сент Озїс у Ессекї спалено близько 80 чарівниць. Правда, 1584 р. виступив Реджінальд Скотт з книжкою *The discovery of witchcraft* (Відкрите чарівництва), де основно і дуже розумно виказав усю глупоту віри в чарівництво; але його голос пролунав без відгуку. Сам король Джемс, як сказано висше, був горячим прихильником віри в чари, а одним із перших законодатних актів його правительства в Англії був внесений в 1604 р. до парламенту проєкт закону против чарівниць, що справді був ухвалений¹⁾. Супроти сего змаганя за віру в чари і против неї Шекспір не почував себе зобовязаним заняти якесь становище відмінне від широкої маси. Відьми, чарівниці виведені ним на сцену, се не витвір фантазії Макбета, не те, що дух Банка або дух Гамлетового батька; се дійсні, об'єктивні зловісні істоти, такі, якими їх уявляли собі тодішні люде. Вони служать злomu, можуть літати в повітря, плавати по морю, піднимати бурі²⁾; вони варять дивовижні чари в недоступних місцях, після дивовижних середньовікових рецепт. Усе се, аж до такої рецепти, аж до пісенок, що буцім то співали відьми гуляючи з демонами, аж до їх симпатії з котами вірно скопійовано з того, як виображувано собі відьом у Шекспірових часах, а роля, яку признає їм Шекспір у людських учинках, показує, що він

¹⁾ Brandes, op. cit. 596—597.

²⁾ Варто пригадати, що коли король Джемс 1590 р. заручив ся з датською принцесою Анною і ся плывучи до Шотляндії була заскочена бурею і загнана на беріг Н-р-веті, король Джемс приписав сю бурю впливови чарівниць і 200 нещасних баб у Шотляндії тай не мало в Данії поггло за се в огні кострів.

далекий був від раціоналістичного погляду Реджінальда Скотта.

Як звісно, в сцені, де відьми роблять чари (акт IV, сц. 1) Шекспір цитує пісню чарівниць, але приводить тільки перші слова: „Чорні духи і т. д.“ Так само перед тим (акт III, сц. 5) приведено початкові слова иньшої відьомської пісеньки: „Ой їдиж бо, ой їди!“ Не знати, чи Шекспір сам, чи видавці „Макбета“ пропустили ті пісеньки, певно як річи загально звісні в ту пору, а неналежні перу Шекспіра. Аж в р. 1778 віднайдено рукописну поему „Відьма“, зложену сучасним Шекспірови поетом Мідльтоном, і в ній знайшли ся повні тексти обох сих пісеньок. Між ученими йшла суперечка, чи пісеньки були зложені Шекспіром, чи Мідльтоном; цікаво, що й Брандес (ор. cit. 601) хилить ся до того, щоб признати Шекспірови їх авторство. Мені видаєть ся найбільше ймовірним, що ані Шекспір ані Мідльтон не були авторами тих не то співанок, не то дуже примітивних чародійських формулок, але взяли їх готові з уст люду. В Шекспірових драмах такі вставки людових пісень трапляють ся досить часто.

„Макбет“ був написаний безпосередно по „Гамлеті“; на се вказують деякі аналогічні ситуації і головний настрій, понурий, пессімістичний. І в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, поява надприродних істот є вихідною точкою драми, чинить її властиво завязку. І в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, герой вагаєть ся, хоча з иньших причин; і в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, ходить при тім о вбійство короля. Цікаво, що роля жінок однаково погана в обох драмах, а властиво в „Макбеті“ далеко поганійша, чим у „Гамлеті“. Бо коли там королева була тільки слабою супроти залицянь убійці свого мужа, тут вона співвинувата, помічниця в убійстві, пружина,

що попихає до вбійства. Навіть чиста і щира дівчина в „Гамлеті“, Офелія, служить тільки параваном для батьківської шпіонажі і показує ся лялькою без власної волі, що тільки в божевілю виявляє свою властиву натуру; деякою анальогією до неї можна в „Макбеті“ вважати жінку Макдофа, чесну і щирю людину з обмеженим світоглядом, що не знає для мужа висших обовязків понад дбанє за сімю і сходить зі сцени з крайне пессімістичними сентенціями на устах.

Є деякі аналогії в ситуаціях також між „Макбетом“ і написаним кільканацять лїт вчаснійше „Річардом III“. Оба ті герої захапують королівський престол допустивши ся вбійства правовитих королїв; оба вони тирани, що бродять у крові; обох навідують привиди і духи, оба гинуть у бою, у обох трагічна катастрофа є впливом їх злочинів. Але при всім тім характери обох героїв — повнісінький контраст. Бо коли Річард — моральна каліка, злочинець з уродження і не почуває ніякої гризоти сумління, — Макбет чоловік в основі чесний і чутливий, але слабої волі; він не може оперти ся злудним обіцянкам чарівниць і намовам власної жінки; консеквенція раз сповненого злочину пхає його все далі і далі. І коли для Річарда кінцева катастрофа являєть ся чимсь несподіваним і він ще в остатній хвилі думає про ратунок і готов дати королівство за одного коня, Макбет уже перед рішучою битвою впав духом і бажає смерті, що може бути для него найліпшим виходом із страшної душевної муки. Відчуті і так консеквентно змалювати такі контрасти в таких подібних ситуаціях міг тільки такий великий гений, як Шекспір.

IV. Текст „Макбета“. „Макбет“ не був друкований за життя Шекспіра і появив ся тільки

XVIII

в першій збірній виданню його творів 1623 р. Але видавці очевидно не мали вже під рукою власного рукопису поета і видрукували сю трагедію з якогось театрального екземпляра, сильно вкороченого і обкромленого. На се показує незвичайна короткість „Макбета“. „Не вважаючи на багатство акції — каже Брандес — ся драма майже найкоротший театральний твір Шекспіра. Коли „Гамлет“ має 3924 віршів, „Річард III“ 3599 і т. д., „Макбет“ має всього 1993 вірші. Далі, вся архітектура драми попсована. Сама розмова між Макомом і Макдофом (акт IV, сц. 3), з драматичного погляду майже зайва, займає майже осьму часть об'єму всеї трагедії. Мусимо припускати, що первісно і иньші части мали розмірний об'єм, бо такої непропорциональності у Шекспіра де инде не стрічаємо. Декуди чуємо виразно пропуски. І так у акті I, сц. 5 леді Макбет у перше натякає Макбетови на те, що треба вбити Дункана. Макбет нічого не говорить на сю тему. А тимчасом у слідуєчій сцені Макбет виступає вже з повзятою постановою, а коли знов захитав ся, жінка докоряє йому натяками на якісь попередні, очевидно пропущені сцени:

Ти був мужчина, як на се наваживсь;
А щоб зробитись більшим, ніж був перше,
Ти мусиш бути більшим од мужчини.
Тоді ні час ні місце не годились,
А ти хотів і те і друге владить;
Вони уладились самі собою,
І нагода тебе нінащо зводить¹⁾.

Так само неясне нам питанє про те, чи мав Макбет дітей. У тій самій сцені леді Макбет виразно каже, що вона „кормила грудьми“; і пізнійше

¹⁾ Brandes, op. cit. 599.

з промов Макбета (пор. акт. III, сц. 1) можна догадувати ся, що у него були діти, були сини; він гнівається на долю, що надармо заплямив свою душу, приготуючи королівство для Банкових потомків, „а мій син не має бути моїм спадкоємцем!“ Се очевидно не мало би ніякого значіння, коли-б у Макбета не було сина. А тимчасом далі ми чуємо, що Макбет не має сина і загалом у драмі полишено сю справу в непевности — можливо, що й тут непевність є тільки впливом обкросня драми для потреб сцени.

Текст „Макбета“ незвичайно трудний для перекладу, задля своєї ляпідарности, ріжнородности стилю і богацтва натяків на ріжні мало звісні нам відносини. Загалом Шекспір з незрівнаним майстерством зумів тут і своїй мові надати той понурій, бурливий, дикий кольорит, яким визначаєть ся подія трагедії і вся сценерія її — Шотляндія. От тим то „Макбет“ — правдивий „камень преткновения“ для перекладачів; приміром у німецькій літературі такий геніяльний поет, як Шіллер, дав зразок майстерного подекуди, але в цілому невдатного перекладу сеї трагедії, де дикі тони оригінала злагоджено, вигладжено, прилизано і тим способом ослаблено. Переклад Куліша з уваги на великі труднощі, які приходилось йому поборювати, можна вважати в цілому вдатним; в усякім разі се перша талановита проба перекладу сеї трагедії на нашу мову; та треба признати, що до тої сили і ріжнородности тонів, якою визначаєть ся англійський оригінал, їй ще дуже і дуже далеко.

Ів. Франко.

МАКБЕТ.

DRAMATIS PERSONAE.

Дункан, король шотландський.

Маком } його сини.
Дональбен }

Макбет } гетьмани його
Банко } війська.

Ленокс }
Макдоф } тани шотландські.
Россе }
Ментіс }

Ангус

Катнес

Фліянс, син Банка.

Сівард, граф нортумбер-

ландський, гетьман англійських сил.

Молодий Сівард, його син.

Сейтон, прибічний отаман
Макбетів,

Син Макдофів.

Англійський лікарь.

Шотландський лікарь.

Воїн. Одвірний. Старий дід.

Леді Макбет.

Леді Макдоф.

Прибічна дворянка леді
Макбет.

Геката та відьми.

Льорди, дворяне, отамани, воїни, вбійці, прибічники та посланці.

Сцена на кінці четвертого акту в Англії, а то все в Шотландії.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Дике поле.

Грім і блискавиця. Ввіходять три відьми.

Перва відьма.

Колн-ж нам знов злетітись всїм?

У дощ, у блискавки, чи в грім?

Друга відьма.

Як стихне шуру-бурия зла,

Сей битву вигра, той програ.

Трейтя відьма.

Сонце буде ще тогдї сьвітити.

Перва відья.

А місце?

Друга відьма.

Чагарняк онтам.

Трейтя відьма.

Макбет тут пострічаєсь нам.

Перва відьма.

Іду-лечу, котусю мій мурлико!¹⁾

Усі.

Скрекоче-кличе жаба... Зараз, зараз!

Гарне — скверне, скверне — гарне...²⁾

Шуги кріз імлу й тумани! (Відьми зникають).

Сцена друга.

Табір під Форесом.³⁾

За сценою бойовий галас. Ввійодять король Дункан, Маком, Дональбен, Ленокс з прибічниками; назустріч поранений воїн.

Д у н к а н.

Хто се такий скривавлений? Спитаймо:
Сеї мусить знати, як там бунт буяє.

М а к о м.

Се той самий сержант, що добре бив ся,
Рятуючи мене як чесний воїн.

Бувай здоров, приятелю мій бравий!
Ясуї-же королеви, що там сталось
У завірюсі тій, як ти її покинув?

В о ї н.

А що-ж? в непевности вона стояла,
Мов два пловці, як счеплять ся й мішають
Один одному в плаванні мистецькім.
Безощадний Макдонвальд⁴⁾, що пороки
До нього стовпились на бунтівництво,
Засіг собі із островів західніх
Підмоги в Кернів та у Гальовілясян⁵⁾.
Фортуна-ж, осьміхаючись до чвари,
Коханкою бунтівнику зробилась.
Та все воно у нівець обернулось:
Бо наш Макбет хоробрий (по заслужі
Його так звать), зневаживши фортуна
І потрясаючи мечем кривавим,
Що парував у гибельній роботі,
Як мужества любимець пробивав ся,
Аж доки глянув ледаревн в вічі,
Поки до щелеп голову розкрів
І виставив на нашім палісаді.

Д у н к а н.

Хоробрий родичу! достойний пане!

Воїн.

Та звідки сонце с'яти починає,
Звідтіль встає й хуртовина на морі,
Що крушить судна під страшеним громом.
Так з джерела, з котрого нам здавалось,
Що треба-б нам фортуни сподіватись,
Поринуло на нас нове нещастє.
Не встиг наш правосудний меч тих Кернів
Заставити шукать рятунку в пятах,
Як царь Норвезький⁶), що чигав мінути,
З ясною зброєю і сьвіжим військом
На нас напав.

Дункан.

Чи не злякало-ж
Се наших гетьманів, Макбєта й Банка?

Воїн.

Злякало, як орлів дрібненьке птаство,
Або левів зайці. Коли по правді
Казати вам, то се були гармати
З двійним набоем: так вони сипнули
На ворога ударами двійними.
Хиба-б сказати, що вони хотіли
Купатись у кривавих сьвіжих ранах,
Чи ввіковічити нову Голгоєу, —
Не знаю й сам...

Та я ослаб; рятунку просять рани.

Дункан.

Слова у тебе гарні, як і райи,
Бо дишуть честю. — Гей, кликніть хірурга!

(Виходить воїн з підмогою).

Ввіходять Россе та Анґус.

Се-ж хто ще йде?

Маком.

Се доблесний тан⁷) Россе.

Дункан.

Який в його з очей спіх визирає!

Так дивить ся, хто дивне щось говорить.

Россе.

Спаси вас Бог, королю!

Дункан.

Звідки, чесний тане?

Россе.

Із Файфа, славний мій королю,
Де корогви норвезькі колихали
Всім воздухом, і холоду нагнали
У наше військо.

Норвезький сам, з петугами без ліку,

За зрадою і поміччю паскуди,

Кавдорського безсовісного тана,

Почав на нас страшеним боем бити.

Та той жених Белльона⁸), що залізом

Окривсь твердим, нічим несокрушимим,

Супротиставив силі рівну силу,

Мечу меча, руці зрадливій руку.

Сказати коротко — взяли ми гору.

Дункан.

О, се велике щастє!

Россе.

І тепер вже

Свенон, норвезький царь, спокою просить.

Ми не дали йому ховати й мертвих,

Поки не відлічив нам десять тисяч

Карбованців на острові Сент-Кольмі⁹).

Дункан.

Не буде-ж більше нищий тан Кавдорський

Обманювати нас. Іди і зараз

Приговори йому на страту присуд,

А титлом сим поздорови Макбета. (Всі відходять).

Сцена третя.

Чигарняк.

Грім. Увіходять три відьми.

Перва відьма.

Де, сестро, ти була?

Друга відьма.

Душила свині.¹⁰⁾

Третя відьма.

А ти де, сестро?

Перва відьма.

Набрала лоцманиха у запаску

Каштанів, та й жує й жує й жує їх.

„Дай і мені“, кажу. — „Геть відьмо!“ крикне.

Стривай же, тушище! твій муж по морю

Верстає путь в Алєппо, править Титром¹¹⁾;

А я у решетї за ним плистиму,

Як та безхвоста миш його пастиму,

Плистиму та й пастиму, та й пастиму.

Друга відьма.

Я дам вітра у дорогу.

Перва відьма.

О, спасибі за підмогу!

Третя відьма.

А я й другого позичу.

Перва відьма.

А тих я й сама покличу.

Де вони гудуть, буяють,

Пристанї й місця всі знаю,

Мов на мапу поглядаю.

Буде схнути, учахати,

Нї в ночі, нї в день не спати,

Нидітимо, мов проклятий.

Девятьма раз девять тижнів

Дознаватиме всіх злиднів.

Хоть судно й не розібеть ся,

Та турботи набереть ся.
Ось дивіть ся, що се в мене.

Друга відьма.

А покажи-ж мені, нене!

Перва відьма.

Палець лоцмана великий,
Що втонув , до дому пливши.
(Бубнять за сценою).

Третя відьма.

Бубнить бубон, турумбас...
Се Макбет іде в сам час.

Усі.

Віші сестри чарівниці¹²⁾,
Руками счепімось,
Моря й суші вістовниці,
Тричі окрутнімось.
Тричі круг мене й круг вас,
Щоб було аж девять раз.

Ввіходять Макбет і Банко.

Макбет.

Ніколи ще не бачив я такого
Поганого і гарного дня разом.

Банко.

Чи ще до Фореса далеко буде?...
Що се? Які худі! в якому рамя!
Страшні, мов з иньшого якого сьвіта...
Однакож на землі. Чи ви живі?
Або чи можна в вас про що спитати?
Мої слова ви наче зрозуміли:
Бо кожна зараз палець свій кістлявий
До губ морщинуватих притулила.
Ви здаєтесь мені немов жінками,
Та ваші бороди не дозволяють
Так думати¹³⁾.

Макбет.

Кажіть, коли вам можна,

Хто ви такі? що ви таке за люде?

Перва відьма.

Здоров, Макбет! здоров ілямський тане!

Друга відьма.

Здоров, Макбет! здоров, кавдорський тане!

Третя відьма.

Здоров, Макбет! що будеш царювати!

Банко.

Чого здрігнувсь ти, друже, мов злякав ся
Річей отих, що так принадно дзвонять? — Хто ви?

Питаю в імя правди: чи ви мрія,
Чи справді те, чим здаєте ся зо-вні?

Ви славного мого товариша вітали

Його теперішнім високим саном,

Пророкуваннем висшости нової,

Що він мов сам не при собі здаєть ся;

До мене-ж не промовили нічого.

Коли посів грядущого вам виден,

Котре зерно ізійде і не зійде,

То промовляйте-ж і до мене разом.

Я вашої ненависти і ласки

Не побоюсь, та і просить не буду.

Перва відьма.

Здоров!

Друга відьма.

Здоров!

Третя відьма.

Здоров!

Перва відьма.

Ти менший,

Та й більший ніж Макбет

Друга відьма.

Не так щасливий,

Та щасливіший будеш від Макбета.

Третя відьма.

Народиш королів, не царювавши.
Бувайте-ж, Банко і Макбет, здорові!¹⁴⁾

Макбет.

Постійте-ж, недоріки! ще скажіте:
Я тан Гляміса по Сікелу, — правда.
Ну, а Кавдора? Адже тан Кавдорський
Жив і здоров, щасливий можновладник.
А королем... се вже щось неподобне,
Ще більш, ніж будь мені Кавдором.
І звідкіля дознались ви про дивні
Сі речі? і про що у сій пустині
Безплідній нас в дорозі перестріли
Таким пророкуваннем і вітаннем?
Ну, говоріть, я вам повеліваю! (Відьми зникають).

Банко.

Вода й земля дмуть бульбашки порою,
Такі як се. Куди-ж вони почезли?

Макбет.

У воздух; і все, що здавалось тілом,
Взяло ся вітром, так немов дихання...
А я хотів би, щоб вони зостались!

Банко.

Та чи було воно, те що про нього
Ми розмовляєм, чи се може з'їли
Ми дурману, що ум бере в неволю¹⁵⁾.

Макбет.

Твої потомки будуть королями.

Банко.

Ти будеш королем.

Макбет.

Та ще, здаєть ся,
Й Кавдорським таном. Чи не так же?

Банко.

Як раз такий і тон і голос. — Хто се?

Ввіходять Россе та Анґус.

Россе.

Король, Макбете, звеселився почувши
Новини про твою побіду;
Він слухав, як ти подвизавсь, і дивування
Бороло ся у нього з похвалами:
Не знав чи дивуватись, чи хвалити.
Як же оглянув день сей до останку,
І ти йому серед потуг норвезьких
З'явив ся, не лякаючись страшного
В картинах смерті, що ти сам накоїв,
То й онімів. Мов силючи ся градом,
За вістю вість приходила до нього,
І кожда з них несла тобі хвалення
В зашиті королівства, і діяння
Твої перед його ногами клала

Анґус.

Нас послано з подякою до тебе
Від царственного нашого владки,
Не з тим, щоб наградить тобі, а тільки
Перед його лице герольдувати.

Россе.

В задаток же гонорів іще й більших
Звелів мені король тебе назвати
Кавдорським таном. Будь здоров з сим титлом,
Преславний тале, бо воно твоє вже.

Банко (стиха).

Що се? хиба-ж і чорт говорить правду?

Макбет.

Кавдорський тан ще жив: про що-ж мене ви
Вдягаєте в позичену одежу?

Анґус.

Той, що був таном, жив іще; та жити
Він не заслужує, і суд важений
Отяготів над ним. Чи накладав він
З Норвегом, чи допомагав таємно

Бунтівникам, чи й тут і там старав ся
Свій рідний край занাপастить, не знаю,
А в зрадї капітальній сам признав ся,
Її доказано, і се його згубило.

Макбет (стиха).

Глямис і тан Кавдор... найбільше жде ще —
Спасибі вам за вашу працю. (До Банка).

Що-ж ти?

Чи сподіваєш ся, що твої діти
Королюватимуть? Се-ж обіцяли
Так само й їм ті, що мене зробили
Кавдором.

Банко.

Як сьому ти піймеш віри,
То загорш ся й до королювання
Опріч того, що ти вже тан Кавдорський.
Та дивно... що-ж? воно й знаряддя мраку
Говорять іноді нам правду, лиш би
Принадить до себе на нашу шкоду.
Безвинними покидьками нас надять,
Щоб зрадити в страшенно важній справі. —
Братки, прошу вас на одно словечко.

Макбет (стиха).

Дві правді вже промовлено, щасливий
До пишного королювання прольої.
Спасибі вам панове. (Стиха) Надприродне
Се віщування злим не може бути —
Добром не може быть. — Коли се лихо,
Про що-ж воно дало мені завдаток
Успіха, і розпочинає з правди?
Я тан Кавдорський. А коли добро се,
Чого-ж я піддаюсь такій спокусї,
Що образом своїм страшним волоссе
Становить сторч у мене й заставляє
Мое могутне серце колотитись
Об ребра супротив-природнім робом?

Видимі страхи не такі страшенні,
Як ті, що ми собі увображаєм.
Сама мечта чи думка про убійство
Струснула так мою природу мляву,
Що діло задихнулось у гаданні.
Мені те тільки й є, чого немає.

Банко.

Дивітесь, як товариш наш стеряв ся.

Макбет (стиха).

Коли королювать мені судилось,
Нехай мене судьба і коронує,
А я й не зворухнусь.

Банко.

Нові гонори

Не пристають до нього, мов одежа
До форм своїх, поки її обносиш.

Макбет (стиха).

Що-б там ні сталося, время і година
Течуть і через непогідну днину.

Банко.

Достойний наш Макбете, ми чекаєм.

Макбет.

Ох, вибачте! Моя дурна макітра
З забутими вовтузилась речами.
Панове добродійство, ваші праці
Я позаписував, щоб ті листочки
Що дня гортаючи читати. Їдьмо
До короля. (Стиха до Банка). Не забувай, що сталося!
А вибереть ся час, як міждочасе
Все добре справдять, ми по серцю щиро
Про се переговорим.

Банко.

Дуже радо.

Макбет.

А поки що, доволі. — Їдьмо, друзі. (Всі відходять).

Сцена четверта.

Форес Сьвітлиця в палатах.

Труби. Ввіходять Дункан, Маком, Ленокс і прибічники.

Д у н к а н.

Чи вже Кавдора страчено? Хиба ще
Мої послі і досі не вернулись?

М а к о м.

Ні, ще, королю, не вернулись. Тільки
Я чув, один розказував, що бачив,
Як він вмiрав. То, каже, вельми щиро
Признавсь у зрадї і просив царської
Твоєї милости його простити,
І глибоко розкаявсь. В цїлій жинї
Нїщо не лїчило йому так добре,
Як розлученне з нею, і помер він
Мов той, хто вчивсь, як треба умирати,
Щоб геть відкинути і найдорожше
Немов покидьку.

Д у н к а н.

Так, нема науки

Читати на лицї, що розум стрїють.
Я дворянинови сьому звiряв ся
Безоглядно!

(Ввiходять Макбет, Банко, Россе та Анґус).

Достойнїйший кузине!

Невдячности моєї грїх і досі
Гнїтив мене. Так нас випереджаєш,
Що й найбистрiйшому крилу подяки
Тебе не наздогнати. Я хотїв би,
Щоб менше стбїли твої заслуги:
Тодї й пропорця вїдплати й дяка
Булаб можливою. Одно хиба сказати:
Ти бiльше стоїш, нїж я можу дати.

М а к б е т.

Та служба й вiра, що я виповняю,
Оплачує себе тим, що вчинила.

Твоє-ж величство приймати мушиш
Од нас повинності: вони-ж бо діти
Твого престола й государства, — діти
І слуги, що те чинять, що повинні
Задля прихильности до тебе й чести.

Д у н к а н.

Бувай же в нас здоров! Почав я
Тебе насаджувати; постараю,
Щоб зросту повного дійшов у мене.
Ти стілько-ж стоїш, благородний Банку,
Не менш воно повинно бути й знатне,
Чого ти стоїш: дай себе обняти
І пригорнуть до серця.

Б а н к о.

Як я там ростиму,

То жниво буде ваше.

Д у н к а н.

Горда радість

Моя пишаєсь в повноті, й хотіла-б
Сховатись в краплях суму. Діти, рідні,
Панове тани й ви найблизші, знайте,
Ми царство старшому дамо, Макому,
Котрого ми од нині іменуєм:
Принц кумберляндський. Тільки-ж не один він
В нас веселитиметь ся нині честю.
Знаки достоїнства, немов ті зорі,
Зас'яють в нас на всіх, хто заслужив їх. —
Рушаймо в Інвернес, щоб іс тобою
Ще більше із'єднатись, наш Макбете.

М а к б е т.

Усякий труд, що не для вас — то лінь.
Я буду сам гонцем, щоб звеселити
Приїздом вашим слух жони моєї.
Відклонюю ся-ж низько.

Д у н к а н.
Мій Кавдоре!

М а к б е т (стиха).

Принц кумберляндський! се поріг: на нього
Спіткнусь, впаду — хиба що перескочу.
Загородив мені дорогу. Зорі,
Сховайте свій огонь; нехай не бачить
Мого глибоко-чорного жадання
Ніякий сьвіт! руки не бачить око!
А тільки станеть ся, на що дивитись
Боїть ся око, як воно вже сталось! (Виходить).

Д у н к а н.

Так, мій достойний Банко, він уповні
Такий хоробрий, і його хвалити,
Се мій насушний хліб, се пир для мене.
Рушаймо й ми за ним: його старанне
Летить попереду, щоб нас вітати.
Се родич без рівнання. (Труби. Виходять).

Сцена пята.

Інвернес. Сьвітлиця в Макбетовім замку.

Ввіходить леді Макбет з листом.

Леді Макбет. „Вони спіткали мене
в день переваги, і я впевнився найдокладнішим
досьвідом, що вони мають знання надлюдське.
Як загорівсь я жаданням допитатись у них
дальшого, вони взялись воздухом і зникли
в нім. Стою дивуючи сим дивам, аж прибува-
ють од короля посланці і витають мене „та-
ном Кавдорським“, тим титулом, котрим вели-
чали мене віщі сестри і вказали на грядуще
время вітаннем: „Здоров, королю, що ним бу-
деш!“ Про се я думав добре передать тобі,
моя найдорожша подруго великості, щоб ти не

втерляла свого паю радощів, не знавши, яку великість обіцяно тобі. Положи се в серці своїм і прощай“.

Гляміс ти і Кавдор уже, і будеш
Тим, що обіцяно; та я бою ся
Твоєї вдачі. Надто ти молбчний
Людською добрiстю, тропі не вхопиш
Найблизшої. Ти хочеш быть великим,
Ти маєш честолубство, та не маєш
Йому на поміч, на послугу злости.
Чого ти хочеш дуже, хочеш сьвято.
Фальшиво ти не граєш, а хотів би
Як небудь виграти, ба й не по правді.
Великий мій Глямісе, ти хотів би
Такого, що кричить: „Зроби ти ось як,
Коли доскочити мене бажаєш.
Зроби таке, що більш зробить боіш ся,
Аніж хотів би, щоб воно не сталось“.
То прибувай же, я тобі ув уші
Надишу духу власного, розмаю
Хоробрим язиком все, що впиняє
Тебе від того золотого круга,
Котрим судьба й метафізична сила
Тебе старають ся вкоронувати. —
(Ввіходить посланець.)

Яка у тебе новина?

Посланець.

Сьогодні

Король сюди прибуде ночувати.

Леді Макбет.

Вдурів єси, щоб се казати? Пан твій
Хиба не з ним? Коли-б була се правда,
Він дав би знати задля наготови.

Посланець.

За вашим дозволом, се правда. Тан наш
Прибуде зараз. Прилетів од нього

Один з моїх товаришів; на силу
Дихання мав; не більш того зісталось,
Щоб вимовить своє посольство.

Леді Макбет.

Попіклуй ся-ж

Про нього: він привіз велику звістку.

(Посланець виходить).

Охрип і сам той ворон, що прокракав
Дунканове фатальне завітання
До мене під сї зводи. О нечисті!
О ви, що пасете криваві мислі!
Возьміте від мене моє жіноцтво,
І лютістю мене сповніть страшною
Від тїм'я аж по самі п'яти!
Згустіте кров мою і зупиніте
Усякий приступ жалости до мене,
Щоб голос покаяної природи
Не захитав жорстокого завзяття
І миру не вчинив між ним і ділом!
О, деб ви ні чигали душоубства,
Прислужники невидимі убійства,
Летіте до грудей моїх жіночях,
І в жовч їх молоко переверніте!
Ніч темна! обгорнись пекельним димом
Що-найгустїйшим, і приходь до мене,
Щоб гострий мій кинжал тих ран не бачив,
Котрі він робить, ані само небо
Не зуздріло крізь покривало тьмяне
І не покликнуло: „Сій! зупни ся“!

(Віходить Макбет).

Великий мій Гляміс! Кавдор достойний!
Ще й надто більший через віщування!
Твій лист замчав мене кудись далеко
Поза теперішність ту несвідому,
І я будуще вже душею чую.

Макбет.

Моє кохане серденько, сьогодні
Дункан сюди прибуде на ніч.¹⁶⁾

Леді Макбет.

А від'їде

Коли?

Макбет.

Він хоче завтра.

Леді Макбет.

О, ніколи

Не бачитиме сонце сього завтра!

Твоє лице, мій тале, мов та книга,

В котрій читати можна дивні речі.

Щоб ошукати час, дивись як час:

Вітай і оком і рукою й словом.

Дивись так мов нічим невинна квітка,

А будь гадюкою під нею. Той що йде

До нас, нехай знайде у нас гостину;

В великій же роботі сеї ночі

Спустись на мене. Всім грядущим нашим

Ночам і дням вона дасть власть і силу.

Макбет.

Ще поговоримо про се.

Леді Макбет.

Та тільки ти

Дивись яснійш! Так у лиці мінявшись

Щоб не злякаться... А в тім спустись на мене.

(Виходять).

Сцена шеста.

Перед Макбетовим замком.

Гобої і смолоскипи. Ввіходять Дункан, Маком, Дональбен,
Банко, Ленокс, Макдоф, Россе, Антус та прибічники.

Дункан.

Сей замок любо осадивсь. Повітре

Так весело та солодко лестить ся
До наших тихих чувств.

Банко.

Гість літа,
Храмовитальна ластівка ясуе
Принадною хатинкою своєю,
Що небо дише тута пахощами.
Ні виступа, ні фриза, ні колюмни,
Ні місечечка такого не побачиш,
Де-б се пташа не виробило ліжка
Висячого, колисочки пискляткам.
І я помітив: де вони найбільше
Виводять ся й живуть, там найчистійше
Повітре.¹⁷⁾

Ввіходить леді Макбет.

Дункан.

Глянь, шановна наша господиня!
Любов, що окружає нас, часом буває
Турботою; ми-ж дякуем за неї
Як за любов. Отсе-ж я вас навчу
Спасибі нам давати за ваш клопіт
І дякувать нас за свою турботу.

Леді Макбет.

Усі заслуги наші, взяті вдвоє
У всякім пувкті, потім знов удвоє,
Мала се праця, як її рівняти
До чести, що ви, милостивий царю,
І в глиб і в ширь наш дім обдарували.
За давні почесні і за останні,
Що нагромадились до них, ми будем
Пустинниками вашими до віку.

Дункан.

Деж тан кавдорський? Ми слідом летіли
За ним по пятам, і самі хотіли
Попередить його, та він чвалає добре.
Його-ж палка любов немов остроги

Його домчала перше нас до дому.
Прекрасна й благородна господине,
Сю ніч ми ваші гості.

Л е д і М а к б е т.

Ваші слуги

Вважають і себе і слуг своїх,
І все добро своє за ваше власне,
І як лиш вашої високости вподоба,
Готові все звернути вам, як ваше.

Д у н к а н.

Так дайте-ж вашу руку, заведіть
Мене до пана дому. Щиро ми
Кохавмо його, й не перестанем
Являть йому і далій наші ласки.
За дозволом, вельможна господине. (Виходить).

Сцена сема.

В Макбета на замку.

Гобої і смолоскипи. Виходить одвірний і декілька слуг зі
стравами й посудом, і проходять через сцену. Потім входить
Макбет.

М а к б е т.

Коли-б воно, як зробить ся, й скінчилось,
То й добре-б. Се була-б коротка справа.
Коли-б убійством можна зупинити
Те, що постане з нього, і здобути
Сією стратою успіх, щоб тільки
Один удар сей був мені в турботу
Тут, на вузьнім часовім окрайці, —
То-б ми стрибнули в те жите прийдішнє.
Та ні! у сих випадках ми ще тут
Свій суд знаходим; так що лиш відбудем
Криваву лекцію, вона заледво
Ще вивчена, вертаєть ся, щоб мучить

Учителя; ся рівнорука правда
Дає до наших уст ту саму чашу,
В яку ми всипали отрути. Він тут
Прибув в подвійній забезпеці: перва —
Я родич і підданий; те і друге
Спিয়াє злочин; далій, — я господарь,
І мушу від убійць його ховати,
А не самому за ножаку братись.
До того-ж сей Дункан своє владництво
Держав так мягко, свій уряд великий
Справляв так чисто, що його чесноти
Кричатимуть мов ангельські труби
Про пімсту за його прокляте вбійство.
А жалощі, мов голе немовлятко,
На вихрі несучись, чи херувими
На тих невидимих воздушних силах,
Подмуть страшеним ділом в кожне око,
Що сльози втоплять і самого вігра.
Нема остроги в мене, щоб штуркнути
В боки мойому наміру, крім тої
Амбіції, що розігнавшись надто,
Не на сідло, а на той бік спадає.

Ввіходить леді Макбет.

А гов, там що нового?

Леді Макбет.

Ось за хвилю

Скінчить вечерю. Ти чого з сьвітлиці
Пішов?

Макбет.

А він хіба питав про мене?

Леді Макбет.

А вже-ж питав. Хіба ти ще не знаєш?

Макбет.

Не треба дальше нам іти в сій справі.
Він тільки що почтив мене, і я
Здобув між людьми золотую шану.

Носити б нам її в новому блиску,
Не видати так скоро.

Леді Макбет.

То се п'яна

Була надія, що ти в неї вдіг ся?
То се вона і досі в тебе спала?
Тепер прокинулась, бліда й зелена,
Щоб позирать на теє, що так сьміло
Сама чинила? Від тепер і я так
Дивлю ся на твою любов. Чи ти
Боїш ся бути тим самим по ділу
І по відвазі, чим єси в бажанню?
Рад мати те, в чім бачиш ти окрасу
Життя, а сам ти трус, що власної
Ціни не бачить. Чи-ж за кождим „хочу“,
У тебе мусить наступать „не сьмію“,
Мов у тієї кітки в басні?

Макбет.

Годі!

Я сьмію все, що личить чоловіку...
Хто сьміє більше, то вже не людина.

Леді Макбет.

Яка-ж звірюка се тобі звеліла
Мені до твоїх замислів признатись?
Ти був мужчина як на се наваживсь;
А щоб зробитись більшим, ніж був перше,
Ти мусиш бути більшим од мужчини.
Тоді ні час, ні місце не годились,
А ти хотів і те і друге владить;
Вони уладились самі собою,
І нагода тебе ні-на-що зводить.
Я годувала грудьми і дознала,
Як люба матері дитина ссуца.
Отсе-ж, як до мене-б воно сьміялось,
Я-б вирвала сосок з беззубих усток

І вибила-б йому з головки мізок,
Поклавшись се зробиць, як ти поклав ся.

Макбет.

А що, як нам не вдасть ся?

Леді Макбет.

Нам не вдасть ся!

Напни свою хоробрість до підстрою,
То й вдасть ся. Як Дункан засне втомившись —
А він засне після дороги твердо —
Я двох його дворян так ушаную
Вином та трунками, що память їх,
Страж мізку, зробиць ся мов пара,
А маґазин їх розуму — мов лембик.
Коли-ж у сні свинячим їх природа
Лежати буде п'яна, наче мертва,
Чого тоді не зробимо у двох ми
Із непильнованим Дунканом? Чом би
Нам не звернуть на сих дворян губчастих
Усю вину за наш великий подвиг?

Макбет.

Роджай самих синів: бо ся безстрашна
Природа мусить строїть тільки хлопців.
Як ми сих двох, що сплять у нього в хаті,
Обмажем кровю, навіть їх кинджали
Потребимо, то хто-ж би не подумав,
Що се вони...?

Леді Макбет.

Хто сьміє інше думать,
Як ми підіймем крик та голозінне
Про смерть його?

Макбет.

Ну, я тепер наваживсь,
І натягну усі тілесні сили

На сей страшенний подвиг.

Леді Макбет

Так ходімо-ж.

Насьміймо ся показністю із сьвіта.

Фальшиве той лице повинен мати,

Хто фальш у серці хоче приховати. (Виходять)

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Інвернес. Двір Макбетового замка.

Ввіходить Банко, а попереднього Фліянс із смолоскипами.

Банко.

А як далеко ніч зайшла вже, сину?

Фліянс.

Вже місяць сів. Годенника не чув я.

Банко.

А він сідає у дванацять.

Фліянс.

Я міркую,

Що вже пізнійше, тату.

Банко.

На, ось меч мій.

Скупі на небі там і погасили

Усі свої сьвічки. На, й се візьми!

Мов олово важкий мене сон клонить,

А не хотів би я тепер заснути.

О милосерні сили! оддаліте

Від мене нечестиві помишлення,

Котрі ві сні природа допускає!

(Ввіходять Макбет і слуга зі смолоскипом).

Подай меча! — А хто се йде?

Макбет.

Приятель.

Банко.

Як! ви се, пане, не спите ще й досі?
Король вже ліг. Над звичай був веселий
І вислав слугам вашим щедрі датки.
Сим адамантом дякує вітає
Супругу вашу, як найлуччу з жєнщин.
Доволен вельми з нами попросав ся.

Макбет.

Не наготовились ми; наша воля
Зробила ся рабою недостатку,
А то-б вона свобідно працювала.

Банко.

Усе було гаразд. Тієї ночі
Мені приснились віщі сестри тії..
Вони сказали вам по часті правду.

Макбет.

А я й не думаю про них. Однакож
Коли-б нам слущну винайти годину,
То ми поговорили-б про сю справу,
Аби мені часок ви уділили.

Банко.

До вашої ласкавої вподоби.

Макбет.

Коли увійдете зо мною в згоду,
І станеть ся, то й вам се зробить честь.

Банко.

Аби нічого не втеряти з неї,
Стараючись придбать, та сохраниги
На серці легкість, в обовязках чистість,
Я рад прийняти раду.

Макбет.

Ну, добраніч!

Банко.

Спасибі, пане; й вам також добраніч
(Виходять Банко та Фліянс).

Макбет. (до слуги).

Скажи там пані, як готов мій трунок,
Щоб вдарила у дзвона. Ляжеш спати.
(Виходить слуга).

Се я кинджал перед собою бачу?
Колодкою до моїх рук... А дай же
Себе вхопити!... От же й не піймаю,
А бачу все тебе. Чи ти, фатальне
Привиддя приступне так і для чувства,
Як для очей? Чи ти кинджал лише
Моєї думки і облудний витвір
Розпаленого й здавленого мізку?
Однакож я тебе так добре бачу,
Як і отсей, що тут виймаю з піхви.
Ти вказуєш мені мою дорогу...
Такого-ж інструменту я й хотів
Ужити. Очи в мене одуріли
Від иньших змислів, або більше варті
Від усіх иньших. Бачу все тебе
І каплі крові на клинку твому
І на колодці. Перше не було їх.
Та ні, нема сього нічого. Се лиш
Кривавий намір мій моїм очам
Таке показує. Тепер, здається,
На цілій половині світа вся
Природа мов би мертва. Злії мари
Тривожать сон опонами закритий,
Блідій Гекаті служать чарівниці,¹⁸⁾
Приносять жертви; а худе убийство,
Почувши чатовницьке гасло вовка.
Мов дух той крадеться ся, мов той Тарквіній¹⁹⁾
Безощадний, хижацькими ступнями
До задуму свого. О земле, міцно

І твердо побудована! не слухай,
Як я ступатиму й куди я йтиму,
Щоб не пробовкнуло й само камінне
Про задум мій, і щоб не одібрало
Нічній порі сього німого жаху,
Що так їй до лиця... Та що-ж се
Я тут нагрожую, а він там дише?
Од слова тільки діло холоднійше.²⁰⁾

(Дзвонить дзвін).

Іду — й кінець! Се дзвін до мене дзвонить.
Не чуй, Дункане, як він завиває:
Тебе він в рай, чи в пекло призиває. (Виходить.)

Сцена друга.

Там же.

Ввіходить леді Макбет.

Леді Макбет.

Те саме, що їх п'яними зробило,
Мене зробило сьмілою, а що їх
Згасило, те мене ще розогнило.
Га! стій!... Се так сова заскавучала,
Дзвонарь фатальний, що дає страшенне
Добраніч... Там тепер він. Двері
Відчинені, і п'яні слуги
Сьміють ся храпаком з своєї чати.
Я так заправила нічний напйток,
Що смерть в них борюкаєть ся з житєм,
Чи жити їм, чи вмерти.

Макбет (визирнувши іє за сцени).

Хто тут? що? го! (Щезає).

Леді Макбет.

Ой леле! я боюсь, вони проснулись,
А те й не зроблене. Сам тільки замах,
Не вчинок, нас погубить... Чуєш? слухай!...

Кияджали їх поклала я готові...
Він мусить їх знайти... О, колиб він
Не був так до отця мого подібний,
Я-б і сама зробила се... Мій мужу!

Ввіходить Макбет.

Макбет.

Зробив. А ти не чула тут нічого?

Леді Макбет.

Сову та цвїркуна я тільки чула.

Макбет.

Чи ти чого не говорила?

Леді Макбет.

Зараз?

Макбет.

Як я виходив.

Леді Макбет.

Говорила.

Макбет.

Слухай!

Хто спить у другій хаті?

Леді Макбет.

Дональбен.

Макбет (дивлячись на свої руки).

На се дивитись гірко.

Леді Макбет.

Се дурниця

Так говорити, що дивитись гірко.

Макбет.

Один зареготав крізь сон, а другий
Гукнув: „Розбій“! і так один одного
Збудили. Я стояв і прислухав ся...

Та ні, вони, молитву прочитавши

Ізнов уклались спать.

Леді Макбет.

Так, їх там двоє.

Макбет.

Один кричав: „О Господи, помилуй“!
„Амінь“! сказав йому на се товариш,
Мов бачили мене з сими руками
Катівськими. І я не міг сказати
„Амінь“ на їх „О Господи помилуй“!

Леді Макбет.

Не вдумуй ся так глибоко в се діло.

Макбет.

Та чом же я не зміг „Амінь“ сказати?
Помилування я найбільш потрібен,
І се „Амінь“ застряло в мене в горлі.

Леді Макбет.

Про сі діла не мусимо так думать,
Ато ще збожеволієм від сього.

Макбет.

Мені здавалось, ві́бн щось кричало:
„Не спіте більше! бо Макбет вбив сон,—
Невинний сон, що нам моток турботи
Розплутує, — що кождвій день життя
Кладе у гріб, по прикрій праці купіль,
Пораних сердець бальзам сцілющий,
Великої природи ситу страву,
Найперший присмак на бенкеті життя“.

Леді Макбет.

Що в тебе на умі?

Макбет.

„Не спіте більше“! раз у раз кричало:
„Гляміс вбив сон, за те Кавдор не буде
Вже більше спать, Макбет не вене ніколи“.

Леді Макбет.

І хто-ж се так кричав? Достойний тале,
Ти обезсилюш свій ум пресьвітлий,
Так божевільно дивлячись на речі.
Іди, візьми води, щоб позмивати
Із рук твоїх оті гидкі сьвідоцтва.

На що се ти сюди приніс кинджали?
Нехай лежать на місці! Однеси їх,
І сонних слуг по'бмазуй кровю.

Макбет.

Ні, ні!

Боюсь і думати про те, що вкоїв;
Не сьмію й глянуть другий раз на тебе.

Леді Макбет.

Легкодуху! подай сюди кинджали.
І мрець і сонний, се картини тільки.
Лиш діти намальованого чорта
Лякають ся. Коли ще кров пливе,
Я слугам кровю визолочу лица:
Бо їх виною мусить се здаватись.

(Виходить. За сценою хтось стукає).

Макбет.

Звідкіль се стукання? Що се зо мною?
Аби що стукнуло, так і поблідну.
А руки? га! аж очі колупають.
Чи весь великий океан Нептунів
Сю кров із рук у мене позмиває?
Ні, скорше всі моря почервоніють,
Від рук моїх зелене стане красним.

Вертаєть ся леді Макбет.

Леді Макбет.

Тепер і в мене на руках твій колір,
А серце біле я стижусь носити. (Чути стукання).
Щось стукає у полуденні двері.
Ходімо в нашу почивальню! Трохи
Води очистить нас від сього діла.
Як нам полекшає тоді! Ти втратив
Свою статочність. (Ще стук за сценою).

Чуєш? знов стучить ся.

Надінь нічну опончу. Може визве
Що-небудь нас; нехай не бачять,
Що ми ще не спимо. Та не теряй ся

В своїх гаданнях так мізерно.

Макбет.

Се знавши, лучче-б і себе не знати. (Стуканне).

Збуди Дункана груканнем страшеним.

Колиб то зміг еси його збудити! (Виходить).

Сцена третя.

Там же.

Ввіходить одвірний.

Одвірний. Отсе як грукає! Колиб довелось одвірникувати у пекельних воріт, дак і остило-б чоловікови повертати ключа. (Стукає за сценою). Стуку груку, стуку-груку! Хто там в імя Велзевула? Се фермер, що повісив ся в ожиданню великого врожаю²¹). В сам час приходиш! Та щоб у тебе було доволі хусток: напотієш ся тут за те... (Стукає за сценою). Стуку-груку! Хто там в імя другого дявола? Далєбі, се той двоязичник, що вмів клястись у-в обох шальках проти другої шальки. Доволі наробив зради задля Бога, та не зумів пробрехати ся до неба²²). О, ввійдь сюди, двоязичнику! (Стукає за сценою). Стуку-груку! Стуку-груку! Хто там? Далєбі, се йде сюди англійський кравець, що вкрав щось із французьких штанів. Іди, йди, кравче: тут нагрієш своє залізко²³). (Стукає за сценою). Стуку-груку! Ніколи впокою! Хто ви такі? Але-ж се місце надто холодне для пекла. Не хочу більш одвірникувати в чорта. Ато-б з усякого ремества понапускав таких, що прямують старою стежкою до вічного фєрверка. (Стукає за сценою). Та зараз, зараз! Не забувайте одвірного. (Відчиняє двері).

Ввіходять Макдоф і Ленокс²⁴).

Макдоф.

Хиба, приятелю, ти ліг так пізно,
Що й досі ще лежиш?

Одвірний. Далєбі, добродію, ми бенкетували до других півнів; а з п'яття, добродію, беруть ся три речі.

Макдоф.

Які-ж три речі із п'яття беруть ся?

Одвірний. Ге, добродію, червоний ніс, сон і урина. А похить, добродію, воно й викликає й прогоняє. Викликає воно жадобу, та відіймає саме діло. Тимто багацько пити, се, так би сказати, передразнювати ся з похиттю. Воно й будить і присыпа її, і подіймає й кладе, і підохочує й залякує, велить стояти й лягати. Одно слово: доводить своїм передразнюваннем до сну і завдавши їй брехню покидає її.

Макдоф.

Здаєть ся, завдало й тобі сієї ночі.

Одвірний. Да таки й завдало, добродію, по саме горло. Ну, та я віддячив йому за брехню; і здаєть ся, що я дужчий від нього. Хоч воно й побороло було мене через ногу, та я крутнувсь і вивернувсь.

Макдоф.

Чи встав уже твій пан? (Ввіходить Макбет).

Наш стук збудив його: ось він надходить.

Ленокс.

Добрийдень, благородний пане.

Макбет.

І вам обом добрийдень.

Макдоф.

Чи вже король проснувсь, достойний танае?

Макбет.

Ні ще.

Макдоф.

Звелів, щоб я збудив його раненько,
І я троха чи не заспав години.

Макбет.

Я проведу вас до його.

Макдоф.

Я знаю,

Що се для вас приємная турбота,
А все таки турбота.

Макбет.

Ні, нам радість

Робота і до втоми. Ось де двері.

Макдоф.

Прийму на себе сьмілість розбудити:

Бо так мені наказано по службі. (Виходить).

Ленокс.

Король сьогодні від'їжджає?

Макбет.

Певно.

Він так розпорядив ся.

Ленокс.

Ся ніч була трівожна. Де ми спали,
Позносив вітер димарі, і кажуть,
У воздуху якийся лемєят чули,
І дикий крик, неначе передсмертний
З страшеними якимись голосами
Про всеобщі грізні та колотнечі,
Що вже наклюнулись на горе людям.
Всю ніч покликувала мрачна птиця,
А інші кажуть, що й земля трусилась,
Як в лихорадці.

Макбет.

Ніч була бурлива.

Ленокс.

Такої другої не памятає

Моя ще молоденька память.

Макдоф (вертаєть ся).

О страх, о страх! о пристрашенне діло!
Тебе ні серце, ні язик не в силах
Ні зрозуміть, ні вимовить.

Макбет і Ленокс.

Що сталось?

Макдоф.

Хаос удрав свою мистецьку штуку...
Сьвятосквернительне убийство вбралось
У храм, що сам Господь помазав миром,
І вкрало з нього жизнь будівлі.

Макбет.

Як се?

Що ви сказали? жизнь?

Ленокс.

Жизнь королівську?

Макдоф.

Загляньте в хату, і нова Горгона²⁵)
Посліпите ваші очі. Не просіте,
Щоб я вам говорив, а подивітесь
І говоріть самі. (Виходять Макбет і Ленокс).

Вставать! Вставати!

Дзвоніте на тривогу, гов!... Убийство й зрада!
Гов, Банко й Дональбен!... Маком! устаньте!
Покиньте сон м'який, сей образ смерти,
Та гляньте на її саму! Проснітесь
Та подивіте ся на сю картину
Страшного суду!... Гов, Макоме! Банко!
Устаньте мов із домовин, ідіте
Мов духи ті дивитись на страшенне!...
Дзвоніте скорше в дзвона! (Дзвонять у дзвони).

Віходить леді Макбет.

Леді Макбет.

Що тут сталось?

Про що така труба страшенна

Розбуджує весь дім на розговори?
Кажіть, кажіть!

Макдоф.

О любя господине!

Не вам те слухать, що я-б міг сказати.
Таке промовить у жіноче вухо,
Було-б одно, що вбить.

Ввіходить Банко.

О Банко, Банко!

Убито нашого царя і пана.

Леді Макбет.

Ой леле! лишенько! у нашім домі!

Банко.

Де-б ні було, страшенне діло всюди.
Мій любий Дофе, може ти вклепав ся?
Прошу тебе, скажи, що се неправда.

Вертають ся Макбет і Ленокс.

Макбет.

Коли-б я вмер до сього за годину,
То звікував би вік найщасливіший.
З сієї хвилі все в житю нікчемне,
Все тільки іграшка: добро і слава вмерли.
Вино хтось вицідив; тепер сей погріб
Хвалитиметь ся гущею самою.

Ввіходять Маком і Дональбен.

Дональбен.

Яке тут лихо склалось?

Макбет.

Ви ще живі,

Та і не знаєте про жерело своє.
Криниця крові вашої ізсякла,
Сама нора на віки зупинилась.

Макдоф.

Убито вашого отця.

Маком.

О, хто-ж се?

Л е н о к с.

Се вдіяли, здаєть ся, покоївці.
І руки й лица в них були криваві,
Кинджали їх також; тут і лежали
Ще не обтерті в них на ізголов'ї.
Вони дивились дико і безумно...
Ніхто б свого життя їм не повірив.

М а к б е т.

О, як же я жалкую, що в запалї
Їх повбивав!

М а к д о ф.

Про що-ж ви повбивали?

М а к б е т.

Хто-ж тут би й мудрий був і біснுவатий,
І тихий і палкий, цареви вірен
І рівноважен у таку мінуту?

Ніхто. Моя поспішная прихильність
Попередила вгайливий розсудок.

Тут цар лежав, і срібне його тіло

Облямувалось золотою кровю,

А рани роззявлялись, мов пролом

Для входу спустошення і руїни.

А тут його губителї, окриті

Свого ремества колїром; ножі їх

У незвичайних піхвах кровянистих.

Хто-ж би впинив своє горяче серце

І мужества не доказав любовю?

Л е д і М а к б е т.

Ой виведїть мене!

М а к д о ф.

Піддержте леді.

М а к о м (стиха Дональбену).

Чого-ж ми язики свої впиняєм?

Ся справа нас торкаєть ся найбільше.

Д о н а л ь б е н (стиха Макому).

Не там нам говорить, де наша доля

Із кожді щілини нас чигає.
Втікаймо. Ще не спілі наші сльози.

Маком (стиха Дональбену).

І наше горе ще не схопилось на ноги.

Банко.

Піддержте леді. (Леді Макбет виводять).

Як попривкриваєм

Своє від холоду тремтюче тіло,
Тоді зійдемо, щоб нам розпитатись
Про сю страшну, криваву пригоду,
Щоб знати, що почати. Потрашають
І страхи нас і всякі тайні думи.
Мене хранить міцна рука Господня,
То, щоб там злюща зрада не таїла,
Я буду против неї воювати.

Макдоф

І я так само.

Усі.

Й ми таким же робом.

Макбет.

Вдягнімо ся-ж, як мужі, у готовість,
Та позіходьмо ся негайно в залі.

Усі.

Се дуже добре. (Виход. усі крім Макома і Дональбена).

Маком.

Що хочеш ти робити? не мішаймо
До товариства їх. Фальшивим личить
Вид сумування на себе приймати.
Я хочу в Англію...

Дональбен.

А я надумавсь

В Ірляндию²⁶). Розділим нашу долю,
То нам не так грізною буде. Тут же
Кинджали криють ся в людських усмішках,
І ближший по крові більш кровожадний.

Маком.

Ще пущена стріла не долетіла...
Ми зробим лучче, від мети вхилившись.
То на коня! не будемо прощатись.
Нам не до церемоній. Утікати
Не стидно звідти, де нема пощади. (Виходять).

Сцена четверта.

За замком.

Ввіходить Россе в старим дідом.

Старий дід.

За сїмдесять лїт памятаю добре,
І надививсь за сї літа доволі
Річей страшних і дивних; та сїєї ночі
Було таке, що все те мов забулось.

Россе.

Ти бачиш сам, дїдусю мій, що небо
Мов сердячись на діло чоловіка,
Погрожує його крївавій сцені.
Ось по годиннику ще день, а чорна
Ніч тушить-гасить перехідню лямпу.
Чи се вже ніч бере над сьвітом гору,
Чи день так застидав ся, засоромивсь,
Що в темряві лице землі мертвіє,
А сьвіт живий його не поцілує?

Старий дід.

Воно так само противопреродне,
Як і те діло, що недавно сталось.
У сей вівторок сокіл по під небом
Лїтав, пишаючись у високостях,
А мишоловниця сова його настїгла
Та й заклjučвала.

Россе.

А царській коні!

Се ще дивнійша річ. Були пресмирні,
Окрасою були свого заводу.

І стали дикими, розбили стійла,
Втекли і згордували послуханнем,
Мов об'являючи війну всім людям.

Старий дід.

Я чув, вони один 'дного пожерли.

Россе.

Пожерли; я своїм очам не вірив.

А ось Макдоф. (Ввіходить Макдоф).

Як сьвіт іде, мій пане?

Макдоф.

Хиба не бачите самі?

Россе.

Ще не дізнались,
Хто вкоїв се більш ніж криваве діло?

Макдоф.

Хто-ж? ті, що повбивав Макбет.

Россе.

О горе!

Про що-ж воно сим людям знадобилось?

Макдоф.

Вони були підвладні; а цареві
Сини, Маком та Дональбен, влизнули,
Втекли, то їх усї й підозрівають.

Россе.

І знов против природи. Честолюбє!
Ти не щадиш нічого, ти й кривицю
Свого власного життя руйнуєш.
То ясно, що тепер королюванне
Впаде Макбету.

Макдоф.

Вже й оголосили.

Уже поїхав на вінчанне в Скону²⁷).

Россе.

А де Дунканові останки?

Макдоф.

У Кольм-Кіллї²⁸).

Туди одвезено їх, у священне

Всіх королівських предків кладовище.

Россе.

А ви поїдете у Скону?

Макдоф.

Не поїду,

Кузине, їду в Файф.

Россе.

А я поїду.

Макдоф.

Ну, то прощайте. Дай вам Боже бачить,

Що все гаразд, і щоб в новій одежі

Не жалкувати про стару, впокійну!²⁹)

Россе.

Прощай, дідусю.

Старий дід.

Нехай дає Бог вам і всім на світі,

Із зла добро й приятельство робити. (Виходять).

А К Т Т Р Е Й Т Ї Й.

Сцена перва.

Форрес. Сьвітлиця в палатах.

Ввіходить Банко.

Банко.

Ось ти й король, Гляміс, Кавдор і все те,
Що обіцяли віщі сестри; тільки
Боюсь, ти йграв на се в ігру погану.
Ще-ж казано, що у твоє потомство
Власть не перейде, а що сам я буду
Отцем і коренем царів грядущих.
Коли від них виходить праве слово —
А на тобі воно справдило ся, Макбете —
То чом би і менї не проректи їм,
Так як тобі, в моїй надїї правди?
Та тільки цить про се, ні слова більше!

Сурми. Ввіходять Макбет яко король, леді Макбет яко королева, Ленокс, Россе, льорди, леді та приборічники.

Макбет.

Ось наш найперший гість.

Леді Макбет

Коли-б його забули,

То се була-б щербина в нашім сьвятї,
І все було-б неладно.

Макбет.

Ми сьогодні,
Добродію, даєм вечерю суту,
І я прошу вас завітати на неї.

Банко.

Високість ваша може надо мною
Повелівати. Мій довг мене на віки
До вас прив'язує і нерозривно.

Макбет.

Ви їдете кудись після обіда?

Банко.

Так, їду, мій королю.

Макбет.

А я хотів просити в вас поради.
Сьогодні думали зібрати ми раду, —
А ви все мудро радите й щасливо.
Ну, так відложимо до завтра раду.
Далека вам дорога?

Банко.

Така, королю, що насилу встигну
Вернутись до вечері; як же кінь мій
Не схоче добре бігти, то годину
Чи й дві у ночі темної позичу.

Макбет.

Глядіть же, щоб вечері не втєряли.

Банко.

Ні, ні, мій повелителю, прибуду.

Макбет.

А наші кровожадні кузини,
Ми чули, в Англії один, а другий
В Ірландії осілись, і не хочуть
Признатись у страшнім отцеубийстві,
А надимають видумками уші
Чудними тим, хто їх охотен слухать.
Ну, та про се ми завтра: бо й без того
Про госуларні речі треба радить.

Так на коня! Adieu! Вертайтесь к ночі!
А Фліянс їде з вами?

Банко.

Так, зо мною,
Мій добрий царю. Нас обох там треба.

Макбет.

Нехай же ваші коні добре їдуть!
Я поручаю вас обох їх спінам.

Прощайте! (Виходить Банко).

Проведіть усяк, як хоче

Свій час до семої години в вечір.

Щоб нам гостей найлучче привітати,

Зістанемось самі аж до вечері.

Нехай Господь з усіми вами буде!

(Виходять усі опріч Макбета та одного прибічника).

Козаче, гей! ждуть нашого велїння?

Прибічник.

Ждуть під палатніми дверима, царю.

Макбет.

Веди сюди. (Виходить прибічник).

Так бути — се нічого,

А щоб безпечно бути так. Сей Банко

Встромив нам глибоко тривогу в серце.

У царственній його природі щось царює

Таке, чого побоюватись мусим.

Одважен вельми і безстрашен духом,

І має розум, що дорогу вкаже

Його хоробрости безпечну й певну.

На всьому сьвітї тільки й є один він,

Що я боюсь його; мій дух під нього

Схиляєть ся так само, як, говорять,

Антонїїв під Цезарїв схвляв ся³⁰).

Він сьміло напустивсь на віщих сестер,

Як тільки що царем мене назвали;

Заставив говорити і до себе.

Тодї вони йому пророкували,

Що лінїї царів отцем він буде.
Вони на голову менї надїли
Вінець безплідний і дали у руку
Безплідне скипетро, щоб вирвав
Його у мене хтось чужий: бо син мій
Не буде ні один королювати.
Коли се так, то я для роду Банка
Запакостив собі, спаскудив душу;
Для них убив Дункана милостивця,
В сосуд мого спокою влив отруту,
І ворогу всього людського роду
Оддав клейнод мій вічний, щоб царями
Приплодків Банкових зробить, царями!
Коли судилось так, то лучче-ж, доле,
Виходь на грець, і биймось до упаду! —
Хто там?

Вертаєть ся прибічник з убійцями.

Тепер стань там коло порога,
І дожидайсь, поки тебе покличу.

(Виходить прибічник).

Макбет

Здаєть ся, розмовляв я з вами вчора?

Первий убійця.

Так іменно, королю милостивий.

Макбет

Ну, що-ж? обдумали мої ви речі?

То знайте: що се він з давнього часу

Держав вас під фортуною так низько.

Ви-ж думали, се я, хоч я в тому безвинний.

Се з'ясував я вам у тій розмові.

Ви зрозуміли, хто вас як морочив,

Манив, перебивав вам, і якими

Знаряддями; ви зрозуміли ясно, —

Що й полуумний, і останній дурень

Сказав би: „Се усе робив так Банко“.

Первий убійця.

Ви виявили нам усе докладно.

Макбет.

Так, виявив, і натякнув вам дальше,
Про що сьогодні буде в нас розмова.
Не вже у вас терпіння так багато,
Що вам про все, що діється, байдуже?
Не вже ви будете такі побожні,
Щоб за добродія сього молитись,
З його потомством, що попригинав вас
До самої могили, і на віки
Вас поробив старцями?

Первий убійця.

Ні, королю:

Ми мужі.

Макбет.

Вас записано мужами.

Так і всіх шавок, мопсів і хортів,
Борзих, спаньолок, гончих, водолазів,
Ведмедників і вовкодавів пишуть
Собаками, а у реєстрах песіх
Нотують: бистрий, похіпний, лїнний,
Хатній, мисливець, — і так хорт усякий
Записуєть ся по дарам природи.
Тим кожне має ще і свій придомок.
Так і в людей. Коли вас по реєстру
Записано не між людей послїдніх
По мужеству, то об'являйте сьміло.
Тоді я вам в такому звірюсь ділі,
Що ворог ваш топтать не буде рясту.
Бо й я нездужаю від його житї,
Одужаю-ж від його смерті.

Другий убійця.

Царю,

Мене сей сьвіт так наштовхав кулачем,
Що досадить йому я рад аби-як.

Первий убійця.

Мене також пригоди утомили,

Обридло вже із долею боротись,
І жизнь мені одважити не страшно.
Куць виграв, куць програв.

Макбет.

Обидва

Ви знаєте, що Банко єсть ваш ворог.

Обидва убійці.

Се правда, царю,

Макбет.

І мені він ворог,

Та ще такий завзятий і кривавий,

Що кожная його життя хвилина

Націлюєсь против життя могого.

І хоть би я здолів його й одкрито

З моїх очей незнатъ куди прогнати,

Аби схотів свою явити волю,

Та ба, не випада: у нас є друзі,

Мені й йому однаково близькіі.

Не хочу їх прихильности теряти,

А ще мені й оплакувати треба

Того, кого я сам вжену у землю.

Оттим то й я шукаю в вас підмоги,

Щоб од людських очей закрити справу

Задля всіляких вагівних резонів.

Другий убійця.

Готові ми, королю, все зробити,

Що нам поведите.

Первий убійця.

Хоть би й душею...

Макбет.

Ваш дух просьвічує кризь ваші лица.

Не більш як за годину я скажу вам,

Де залягти на них, призначу й время,

Саму й хвилину. Бо сієї ночи

Се мусить статись, і не вельми близько

Від мого замку. Тільки памятайте,

Що при сьому я хочу бути чистим.
З ним... та глядїть, нічого не воставте
Не доробивши, в чистоту кінчайте...
З ним Флїанс, син його в дорозї буде.
Спровадить сина так менї потрібно,
Як і отця. Нехай його спїткає
Судьба сїєї чорної години.
Надумайтесь між себе. Зараз вийду.

Обидва убійці.

Ми й так уже надумались, королю.

Макбет.

Я хутко вас кликну; заждїте в замку.
(Виходять убійці).

Кінець. Ну, Банко, коли ти шукаєш
На небі місця, то знайдеш сьогоднї. (Виходить).

Сцена друга.

Там же. Друга сьвітлиця.

Ввїходять ледї Макбет та слуга.

Ледї Макбет.

Чи Банко вже од'їхав з двору?

Слуга.

Од'їхав, ясна панї, та приїде
Сюди знов на ніч.

Ледї Макбет.

Скажеш королеві,

Що я жду вільної в його мїнути
На кілька слів.

Слуга.

Скажу, ласкава панї. (Виходить).

Ледї Макбет.

Нїчого ми, нїчого не придбали,
А не придбавши надбане втерляли.

Певнійше бути тим, що зопсували,
Бо радощів безпечних не дознали. —
(Ввіходить Макбет).

Ну, що, мій пане? Ти все самотою?
Про що в товариші приймаєш чорну мрію?
Про що перевертаєш думку, що повинна-б
І вмерти з тим, що думає про нього?
Шкода гадать, чого вже не вернути.
Що сталось, сталось.

Макбет.

Ми лише розбили
Гадюку, а не вбили, і зростеть ся
Вона, і буде знов сама собою.
А наша бідна злість знай стережить ся
Гадючого давнішнього кусання.
Ні, лучче розпадись вешей основа,
Сьвіти обидва вніведь обернітесь,
Ніж їсти нам свій хліб у вічнім страхі
І спати в муках од сих снів страшених,
Що нами повсякнічно трусять! Лучче
Нам бути з мертвим, що для сього місця
Послали ми на спочиванне в землю,
Ніж в ненастанному лежать екстазі
Тортур душевних. От — Дункан в могилі.
Після трясучої горячки жинні
Він любо спить. Своє найгірше діло
Вчинила зрада: не торкнеть ся більше
Ні сталь його, ні яд, ні злість домова,
Ні чужоземне військо, ані що на сьвіті.

Леді Макбет.

Та годі-ж бо, мій любий пане, годі!
Розгладь свої морщини, будь веселий
І привітний серед гостей сьогодні.

Макбет.

Я буду, серце; будь же й ти весела,
І все про Банка згадуй і очима

І язиком являй йому шанобу.
Ще поки не вбезпечились, ми мусим
Купати сав свій у потоках лести,
Робить масками серця наші лица,
Таїть, яке воно в нас.

Леді Макбет.

Годі, годі!

Макбет.

В душі у мене повно скорпіонів,
Моя кохана. Банко й Фліанс живі.

Леді Макбет.

Та в них не вічна копія з природи.

Макбет.

Се ще одрада, що й вони не вічні.
То радуй ся-ж: перш ніж кажан скінчає
Своє літання монастирня, перше,
Ніж по призиву чорної Гекати
Продзвонить жорстокрилий жук дрімотною
Годину позіхаючої ночі,
Страшенне діло станеть ся.

Леді Макбет.

Яке-ж се?

Макбет.

Будь неповинна знанням, серденьтко,
Поки похвалиш діло. Наступай же,
Ніч осліпляюча, та позавязуй
Жалібникови днєви ніжні очи!
Кривавою, незримою рукою
Перечеркни й порви велику вмову,
Ту, що мене зробила блідолицим.
Сьвіт примеркає і ворона лине
До повного грачами гаю.
Днєвнє створіннє хнюпить ся й дримає,
Агенти-ж ночі чорної на здобич
Встають... Тебе мої дивують речі,
Та не турбуйсь про се! Що почало ся

Лихим, лихим і потужніти мусить.
Прошу-ж тебе, іди зо мною. (Виходять).

Сцена третя.

Парк поблизу палати.

Ввиходять три убійці³¹).

Первий убійця.

Та хто-ж тобі велів зійтись із нами?

Третій убійця.

Макбет.

Другий убійця.

Тут нам нема чого сумнитись.

Він знає все, що нам чинити треба,
Як нам наказано.

Первий убійця.

Ну, будь із нами.

На заході ще смужки дня світліють.

Хто запізнивсь, тепер підгорячає

Коня, щоб до корчми добігти в пору.

Наближуєть ся й той, кого чатуєм.

Третій убійця.

Чи чуєте? се коні.

Банко (за сценою).

А подайте

Нам світла, гов!

Другий убійця.

Се він і єсть; а інші,

Що занотовано ждять на вечерю,

Уже на замку.

Первий убійця.

Коні повернули

Ще з милю, та він тут звичайно,

Як і всі інші, під самі ворота

Прямує пішки.

Ввiходять Банко та Флiянс iз смолоскипом.

Другий убiйця.

Гей, давайте свiтла!

Третiй убiйця.

Се вiн.

Первий убiйця.

Гледи-ж!

Банко.

В ночi ще йтиме дощ.

Первий убiйця.

Нехай ушкварить.

(Нападають на Банка).

Банко.

О зрадо! Утiкай, втiкай, Флiянсе!...

Ти ще помстиш ся... О, ти, рабе! (Флiянс утiкає).

Третiй убiйця.

Хто свiтло погасив?

Первий убiйця.

Хиба не треба?

Третiй убiйця.

Тут лиш один лежить, а син утiк..

Другий убiйця.

Ну, ми втєряли бiльшу половину

Своєї справи! Ех!

Первий убiйця.

Ходiмо

Та сповiстiмо, скiльки ми зробили. (Виходять).

Сцена четверта.

Свiтлиця на замку.

Наготовлений бенкет. Ввiходять Макбет, ледi Макбет, Россе, Ленокс, льорди i прибiчники.

Макбет.

Ви знаєте свої чини, сiдайте!

І першого й останнього вітаєм
Сердечно.

Льорди.

Дякуємо вам, королю.

Макбет.

Самі ми сядем серед товариства,
Смиреним гостем будемо між вами;
А господня наша на покуті,
Та щоб нас привітала в щасне время.

Леді Макбет.

Витай всіх наших друзів, мій королю:
Бо серцем я вже всіх їх привітала.

Виходить первий убійця в двері.

Макбет.

Дивись, вони віддячують сердечно. —
З обох кінців стола кругом обіди,
Я посеред сідаю. Веселігесь. (Наближуєсь до дверей).
В тебе лице в крові.

Убійця.

То се кров Банка.

Макбет.

І лучча на тобі, ніж в нім. Спроваджен?

Убійця.

Я перерізав йому горло, царю.

Макбет.

Найлуччий ти з головорізів; тільки
І той незгірший, хто вслужив Фліянсу.
Коли се ти, нема тобі і рівні.

Убійця.

Всемилоствивий царю-государю,
Фліянс утік.

Макбет (стиха).

То знов вертаєть ся моя недуга!
Ато-б я був твердий як мармур,
Я був би нерушимий мов та скеля,
І обіймав усе, як вольний воздух.

Тепер же я в тісноті, у затворі
І скований сумнівами, страхами.
А Банко-ж певний?

У б і й ц я.

Мій добрий царю, у канаву вкинув.
Ран з двадцять рубаних у нього буде
На голові, а кожна з них смертельна.
Лежить в канаві.

М а к б е т.

Ну за се спасибі. (Стиха).

Лежить стара гадюка, а маленьке
Гадюченя втекло, і тільки з часом
Отрути набереть ся: а тепер беззубе.
Иди, а завтра знов мені розкажеш. (Виход. убійця).

Л е д і М а к б е т.

Мій царственний владико, ми не маєм
Од вас веселости. Пир нам ні на що,
Коли привітом щирим не приправлен.
Бенкетувати, се єсть частувати.
Найлучче чоловіку їсть ся дома,
А між людьми звичайність нам приємна.
Без неї їжа не смачна.

М а к б е т.

Т и л ю б о

Мені нагадуєш... Ну, на здоровле-ж
Нехай гостям трапеза наша буде!

Л е н о к с.

Благоволіте сісти, мій королю.

Дух Банка ввіходить і сідає на Макбетовім місці.

М а к б е т.

Коли-б наш Банко був тепер між нами,
Зібрав ся-б тут весь цвѣт землі моєї.
Та лучче дорікать йому недбальством,
Ніж думать, що йому пригода сталась.

Р о с с е.

Його обіцянку, королю мій, плямує

Його та неприсутність. Ущасливте-ж,
Королю, нас бесідою своєю.

Макбет.

Так повно-ж за столом.

Ленокс.

Ось ваше місце.

Макбет.

Де?

Ленокс.

Ось, добрий мій королю. Що се з вами?

Макбет.

Хто з вас зробив се?

Льордн.

Що, мій добрий царю?

Макбет.

Ні, не кажи, що се моя робота.

Твоїм кривавим волосом на мене

Так не тряси!

Россе.

Панове, встаньмо!

Його величеству чогось недобре.

Леді Макбет.

Сидіте, добрі друзі. Так з ним часто...

І за-молоду так із ним бувало.

Я вас прошу, не покидайте місця.

Припадок на хвилину, й не змигнеть ся,

Як мисль; він в мене здужатиме зараз.

Коли на нього будете вважати,

Розсердите й продовжите страждання.

Годуйтеся, і на нього се дивітесь. —

Чи ти мужчина?

Макбет.

О, та ще й хоробрый,

Що зможе сміло і на те дивитись,

Від чого побліднів би й сам нечистий.

Леді Макбет.

О нісенітниця! Та се ж картина
Твого страху, та й годі; се воздушний
Кинжал, що ти казав, ніб' до Дункана
Тебе він вів. Сі ляки та жахання —
Обманщики справдешнім страхам, личять
Жіночим басням в запічку зимою,
Котрі оправдує стара бабуся.
Сором ся! Що тобі так вид змінило?
Як все вже зроблено, ти задивив ся
На дзиґлик тільки.

Макбет.

Глянь сюди, будь ласко!
Дивись! гляди! ось! ось! Ну, що ти скажеш?
Що-ж я тут? А коли кивати можеш,
То й говори. Коли вже кладовища
Вертати мусять тих, що ми ховаєм,
То нам гробами яструбів утроби
Служити будуть. (Виходить дух).

Леді Макбет.

Зовсім не мужчина!

У безумі!

Макбет.

Коли я тут стою,
То бачив я його.

Леді Макбет.

О фі! сором ся!

Макбет.

Кров проливали й перше, в давні давна,
Як ще статут гуманний не очистив
Суспільности, і страшно навіть слухать,
Які тоді чинили ся убійства.
Та як розвалять черепа бувало,
То чоловік і вмере, тим і скінчилось.
Тепер же знов тобі убитий встане,
Дарма, що двадцять ран смертельних буде

На голові у нього, і не пустить
Тебе на місце. Се мені дивнійше,
Нїж оттаке убійство.

Лєді Макбет.

Мій достойний пане,
Без вас скучають благородні друзі.

Макбет.

А я й забув. Мої достойні друзі,
Ви не дивуйте ся. Чудна се в мене
Недуга-болість, та вона нічого
Тим, хто привик до мене. Випем перше
Всім на приятельство і на здоровле,
Тоді вже й сяду. Гей, вина! повнійше!
Пю на веселість усьому столови!
Нехай легенько й Банкови ікнеть ся,
Коханому неприсутньому другу!
Коли-б то він тут був! Пю на здоровле
Всім і йому! Усім всього, панове!

Льорди.

І служби наші і відповіданнє! (Вертаєть ся дух).

Макбет.

Іщезни, зникни із очей у мене!
Нехай тебе земля сховає! В тебе
В кістках нема вже мізку; кров у тебе
Холодна, і в очах погасло сьвітло,
Що вирячив на мене.

Лєді Макбет.

Добрі пери,

Гадайте ви про се, як про звичайний
Припадок: бо воно й не є що инше,
Та що псує веселу нам годину.

Макбет.

Що сьміє чоловік, а все те сьмію.
Іди рикаючим ведмедем руським,
Чи носорогом, чи гирканським тигром³²),
Прийми на себе який хочеш образ,

Аби не сей, — і жилка не струснеть ся.
Або знов оживи і сьмій покликать
Мене мечем з собою у пустиню:
Коли я затрушусь, ти маєш право
Сказать, що я дівчача кукла. Геть
Від мене, тїнь страшенна! Геть оmano
Безтїльна, геть! (Дух зникає).

Ну, так: тепер як щезло,
Я муж ізнов. Сидїть, сидїть, будь ласко!

Леді Макбет.

Ти відогнав веселість, зопсував нам
Приємний гурт розстроєм дивовижним.

Макбет.

Та як же можна, щоб такі речі
Перелїтали в нас мов лїтвня хмарка,
Та й не зумляли нас? Ви і таке ще
Зо мною зробите, що я всумню ся
І в тїй трївозї навіть, що я чую,
Як поміркую, що такі видїння
Ви бачите, і щоки червонїють
У вас природним цвїтом, — як у мене
Поблїдли від страху.

Россе.

Які видїння,

Королю мій?

Леді Макбет.

Не говорїть, будь ласко.
Йому все гірш та гірше, і питання
Його дратують. А з тим на добраніч.
Не гайтесь за порядком ваших ходів,
Ідіте всі.

Ленокс.

Добраніч, і щоб лучче
Його величеству здоровле послужило.

Л е д і М а к б е т.

Усім сердечне на добраніч!

(Виходять усі опріч Макбета та леді Макбет)

М а к б е т.

Се требує крові. Не дармо кажуть :

Кров требує крові. Камінне часом

Здвигалось і дерево говорило.

Розумна знахореві звязь природи

Через сорók, ворон і гáлок

Виявлювала тайного убійцю.

Чи пізна ніч уже?

Л е д і М а к б е т.

Вже почвнає

Бороти ся із ранком, хто поборе.

М а к б е т.

Як се тобі здаєть ся, що не хоче

Макдоф явити нам свою особу,

Хоть ми йому сурово повелїли?

Л е д і М а к б е т.

А ти, мій пане, посилав до нього?

М а к б е т.

Нї, тільки чув, та думаю й послати.

Нема нї одного між ними, в кого-б

Я не держав слуги в дому на грошах³³).

На завтра хочу рано в ранці їхати

До віщих сестер, щоб сказали більше.

Бо я тепер налагодив ся знати

Найгіршим робом, що лиш є найгірше.

Для себе я не подивлюсь нї на що.

Я так уже убрив у кров, що мушу

Бристи ще глибше: бо мені й вертатись

І перейти однако буде трудно.

Чудне у мене в голові вертить ся

І рветь ся в руку. Треба поробити,

Поки всього собі не зважу добре.

Леді Макбет.

Тобі не достає приправи житні, —
Сну.

Макбет.

Так, ходімо спати! Се химерне
Мученне в мене тільки з непривички.
Ми дїтворá ще у таких учинках. (Виходять).

Сцена пята.

Чагарняк.

Грім. Увіходять три відьми, на зустріч Геката.

Перва відьма.

Що се, Гекато? ти чогось лютуєш?

Геката.

Ще-б менї на вас не лютувати,
Яги безстидні, злюки біснуваті!
Як сьміли ви з Макбетом торгувати,
Загадками на вбійство підмовляти?
А я між вас найстарша чарівниця,
До всього злого перва привідниця³⁴),
Од вас нічого й досї не чувала
І вам ладу в відьомстві не давала!
А гірш усього, що ви працювали
Задля скаженої, лихої твари,
Що, як і всі вони, про вас не дбає,
Одну свою користь на думці має.
Поправмо-ж се. Я завтра рано з вами
Зустрітись мушу в Ахеронській ямі³⁵).
Свою будущину він хоче знати,
І прийде там про неї нас питати.
То наготуйте всі свої товари,
Зїлля, посуду і закляття й чари.
Я-ж на всю ніч лечу, щоб роздобути
Страшенної, судьбової отрути.

На розі в місяця згустилась в каплю ;
Я в воздухі її спіймати втраплю.
Перегоню її магичним значнем,
І викличу духів тим заклинаннем,
Що ум йому на віки затуманять,
І мріями в безодню зол заманять.
Острогами він шпоритиме долю,
Про смерть забуде, дасть надіям волю ;
А люде сим себе найбільше гублять,
Що певністю розсудок свій голублять.
(Музика та співання за сценою : „Ой іди-ж бо, ой іди“ і т. д.³⁶)
Чи чуєте? до мене се співають.
Мене се так, мене се викликають.
Чорта мале на тумані несець ся,
І жде мене у хмарі, не діждеть ся. (Виходить).
Перва відьма.
Боржій! вона назад знов буде скоро. (Виходять).

Сцена шеста.

Форрес. На замку.

Виходять Ленокс і другий льорд.

Ленокс.

Мої слова вам тільки натякнули,
А ви собі як знаєте толкуйте.
Кажу одно: багато тут чудного.
Макбет журился дуже по Дункані...
А вже-ж: бо він умер. Хоробрий Банко
Не рано вельми їхав, і сказати,
Аби схотіли, можете, що Фліянс
Його убив і втік. Не їзди пізно!
Хто не подумає, як по звірячи
Макомови та Дональбену вбити
Ласкавого отця? Прокляте діло!
І як воно уразило Макбета!
Хиба-ж він зараз, у гніву сьвятому

Не заколов обох тих винуватих,
Як ще вони були рабами п'янетва,
Невольниками сну? Се ж благородно!
Та ще й благородно на придачу,
Бо всяке-б щире серце роз'ярилось,
Почувши, як вони іще й перечать.
Отсе-ж усе впорядкував він добре.
І я так думаю, що попади ся
В його лабети і сини Дункана --
Чого Господь не допустив -- то знали-б,
Як батька убивати; да і Фліянс...
Ну, та мовчімо! За широкі речі
Та що не був на бенкеті в тирана,
Я чув, Макдоф живе вже у веласці.
А де, добродію, тепер він дів ся?

Льорд.

Дунканів син, в котрого харцизяка
Одняв його наслідде, пробуває
В Британського сьвятого Едуарда³⁷.
Король прийняв його так милостиво,
Що і лиха фортуна не вменшила
Йому високої шаноби й чести.
Туди побіг Макдоф царя багати,
Чи не підняв би він Нортумберлянда
З Сівардом воїном йому на поміч³⁸).
Щоб з ними та ще з Тим, хто понад нами,
З своїм благословенням нам вернути
Трапезам нашим хліб, ночам спочивок,
Щоб од ножів кривавих слобонити
Нам бенкети й пири, і щоб по правді
Служити і за службу мати шану.
Всього сього тепер бажаєм пильно.
І чутка ся злякала тає Макбета,
Що він готуєть ся до оборони.

Ленокс.

А посилав він до Макдофа?

Льорд.

Певно.

А той відрізав просто: „Не поїду“.
Посол з досади повернув від него
І пробурчав: „Тривай, пора настане,
Що каятимеш ся в такім відказї“.

Ленокс.

Навчить його се лучше стерегти ся,
Держатись так далеко, як зуміє.
Коли-б його которий ангел Божий
Попередив до короля з вістями!
Щоб наша бідолашная країна
Вернулась із під рук проклятих скорше!³⁹⁾

Льорд.

Я молитви мої із ним послав би. (Виходять).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Печера. По середині паруб казан.

Грім. Увіходять три відьми.

Перва відьма.

Тричі кіт перістий нявкнув.

Друга відьма.

Тричі й раз їжак хурявкнув.

Третя відьма.

Гарпії⁴⁰⁾ кричать: „Пора вже!“

Перва відьма.

Ну, круг казана ходімо,

Череву йому труїмо.

Жабо, під холодним камнем

Трицять день із днем ти спала

Та отруту все збирала:

Перва в казані вари ся!

Усі.

Ой не жалуємо роботи

Задля смутку, для турботи!

А ти огню розгоряй ся,

Ти казане розкипляй ся!

Друга відьма.

Із багна гадюче мясо

В казані кипи, вари ся.
Око салямандри, лапка жаби,
Шерсть із кажана, язик собачий,
Вилочка в єхидни з рота,
Червяка жало сліпого,
Булькотіть, поревертайтесь
І в турботу обертайтесь!

Усі.

Ой не жалуйте роботи
Задля смутку, для турботи!
А ти огню розгоряй ся,
Ти казане розкипляй ся!

Третя відьма.

Із дракона лускотинне,
Вовчий зуб, відьомські моці,
Тельбух чудвища морського
Та болиголова корінь,
Що у темряві копали,
Жидова лиха печінка
Та козляча жовч гіркая,
Лясте івове, що рвали,
Як ясний мінив ся місяць,
Турків ніс, татарські губи,
Пучка від дитинки плюха,
Що в канаві породила,
Породивши задушила:
Від сього всього згустіє
Наш узвар і набубніє.
Казана-ж ми доповнімо,
З тигра вишку туди вкиньмо.

Усі.

Ой не жалуйте роботи
Задля смутку, для турботи!
А ти огню розгоряй ся,
Ти казане розкипляй ся!

Друга відьма.

Тепер кровю обізяни
Наш казан прохолодімо,
Чари добрими зробімо.

Ввіходить Геката.

Геката.

От за се я похваляю,
Нагороду обіцяю.
Тепер над казаном сьпіваймо,
Феями, Ельфами⁴¹⁾ кружляймо,
І чаруванне докінчаймо!

{(Музика і спів: „Чорні духи“ і т. д.⁴²⁾}

Друга відьма.

Чогось сверблять пучки великі в мене:
Сюди прямує щось до нас мерзене.
Відомкнімо, відчинімо,
Хто-б не був се, упустімо!

Ввіходить Макбет.

Макбет.

Що ви, таємні, чорні, полуношні
Яги тут робите?

Усі.

Неізреченне.

Макбет.

Я заклинаю вас відьомством вашим,
Де-б ви ні вчили ся, відповідайте!
Хоть би ви порозв'язували вітри,
Нехай вони против церков воюють;
Хоть би кипучі хвилі потопили,
Пожерли, поковтали мореходство:
Хоть би повилягало спіле жито,
І вітром дерево повивертало;
Хоть би на голови своїй сторожі
Попадали й порозсипались замки;
Хоть би царські палати й піраміди
Аж до основ своїх схилили чола;

Хоть би скарбівня живота природи
Розсипалась уся і розтекла ся, —
Що занедужала й сама-б руїна:
Відкажуть мені на запитанне!

Перва відьма.

Кажі.

Друга відьма.

Питай.

Третя відьма.
Відказувати будем.

Перва відьма.

Скажи, чи нам самим відповідати,
Чи хочеш чути се від наших старших?

Макбет.

Повикликайте їх, нехай я бачу.

Перва відьма.

Лиймо кров свині, що ззіла

Девятеро поросятток;

Жир, що з шибениці капав,

Як повішено харциза,

Лиймо в полумя!

Усі.

Являйтесь!

Велет, чи малий, не гайтесь!

Грім. Перве видмо: голова в шоломі.

Макбет.

Скажи мені, невіддома сило...

Перва відьма.

Воно твою вже думку знає. Слухай

Його слова, сам не кажи нічого.

Перве видмо.

Макбет! Макбет! остерігайся Макдофа,
Остерігай ся Файфського ти тана⁴³).

Пусти мене, доволі! (Западає в землю).

Макбет.

Хто-б ти ні був, за добру осторогу

Я дякую тобі. Ти до живої
Струни у мого страху доторкнув ся.
Скажи-ж іще одно словечко.

Перва відьма.

Воно не любить, щоб повелївали.

Ось друге потужнїйше.

Грім. Друге видмо: крївава дитина.

Друге видмо.

Макбет! Макбет! Макбете!

Макбет.

Коли-б ушей було у мене троє,
Я слухав би всіма трома ушима.

Друге видмо.

Бувай крївавий, сьміливий, рішучий,
З людської перемоги насьміхай ся:
Бо з тих ніхто тебе не одолїє,
Хто, як усі, од жєнщини родив ся⁴⁴).

(Западає в землю).

Макбет.

Ну, то живи-ж, Макдофе! Я боїтись
Тебе не мушу. Ні бо! я подвою
Безпечність. Я візьму собі заруку
У долї, щоб і блїдосерду-страху
Брєхні завдать, та й спать собі під громом.

Грім. Третє видмо: дитина в коронї, з деревом у руці.

Що се таке встає, мов починанне
Царів, і на чолї своєму немовлячїм
Знак царственної висоти вже носить?

Усі.

Не говори до нього, тільки слухай.

Третє видмо.

Будь гордим левом і на те байдужним,
Хто ремствує на тебе, нарікає,
Чи на тебе змовляєть ся. До віку
Нїхто Макбета з них не одолїє,
Хиба-б Бірнамський гай на нього-б рушив
До Донзінанських мурів⁴⁵). (Западає в землю).

Макбет.

Ну, ніколи

Сього не буде. Хто-б то гай примусив?
Хто повелів би дереву корінне
З землі ціпущої повиривати?
Пророкування любе! добре! Не вставай же,
Бунтлива голово, аж поки встане
Бірнамський гай на мене. Наш високий
Макбет королюватиме аж поти,
Поки заплатить довг природі й часу.
Та ще моє жадає серце знати
Одно: скажіть мені, коли вам можна
Сказати стілько: чи плід Банка буде
В сїм царстві царювати?

Усі.

Не старайся

Знать більше.

Макбет.

Ні, я хочу знати.

Відмовите, — прокляття вам на віки!
Скажіть: чого казан... А! що се грає? (Гобої).

Перва відьма.

Явітесь!

Друга відьма.

Явітесь!

Третя відьма.

Явітесь!

Усі.

Очам явітесь, серце розривайте,
І геть звідсіль тїнями позникайте!
Являеться девять королів. Останній з зеркалом у руці.
За ним іде Банко⁴⁶).

Макбет.

Ти надто на дух Банка схожий: щезни!
Мені твоя корона палить очі...
І в тебе, в другого, таке волоссе,

Як в першого, і золотий начілок...
І третій в першого... Відьми паскудні!
Про що мені покажете се ви?...
Четвертий?... Повилазьте очі!... Що се?
Невже вона простягнеть ся і справді,
Ся лінія, аж поки розпадеться ся
Вселенна?... Ще?... І сямий?... Ні, не хочу,
Не хочу більше бачити... І осьмий
Являєть ся, ще з зеркалом, в котрому
Показує мені ще много иньших.
І бачу, деякі подвійні берла,
Потрійні скипетри несуть...⁴⁷⁾ У, страшно!
Тепер я бачу, се-ж воно і правда:
Бо закрівалений до мене Банко
Сьмієть ся і показує: мої се!
Як! то се ось воно як?

Перва відьма.

Так і буде.

Чого-ж Макбет стоїть, мов тороплений?
Потїшмо, сестри, дух його смущений:
Покажемо йому свої утіхи.
Нехай співає в чарах воздух тихий,
А ми танець свій древній протанцюймо,
І короля великого вшануємо.
(Музика. Відьми танцюють, а потім зникають із Гекатою).

Макбет.

Де-ж се вони поділись? позникали?
Нехай же сю злотворную годину
В календарях пропишуть, як прокляту! —
Ввіходьте ви, знадвору!

Ввіходить Ленокс.

Ленокс.

Що вам, царю,

Угодно?

Макбет.

Бачили ви віщих сестер?

Ленокс.

Ні, мій королю.

Макбет.

Не пройшли повз вас?

Ленокс.

Ні, мій королю, ані же нічого.

Макбет.

Нехай заразою сей воздух стане,
Що понеслись вони на нім, помчались!
Будь проклят кожен, хто їм пійме віри!...
Я чув тут кінське тупотіннє. Хто се
Прибув?

Ленокс.

Приїхало гонців із трое
І привезли вам слово про Макдофа,
Що втік у Англію.

Макбет.

У Англію?

Ленокс.

Так, милостивий мій королю.

Макбет (стиха).

Время,

Ти попереджуєш мої страшенні
Діла. Легкої думки не спіймати,
Коли не йде учинок з нею поруч.
Від сеї хвилі кождвій первенець
Мойого серця буде первенцем
Руки моєї. І щоб зараз думку
Ввінчати ділом, я зроблю, що здумав:
Я нападом візьму Макдофів замок,
І опаную Файф, і постинаю
Його жону, дітей і всіх нещасних,
Що йдуть в його роду слідом за ним.
Ні, годі похваляться по дурному!
Зроблю, поки ще не прочахла думка.

Лиш без вагання! Де-ж там ті панове?
Ведїдь вістовиків до мене зараз. (Виходять).

Сцена друга.

Файф. Сьвітлиця на Макдофовім замку.
Ввіходять леді Макдоф, її син і Россе⁴⁸).

Леді Макдоф.

Що-ж він зробив, що мусїв утікати?

Россе.

Терпіння, панї!

Леді Макдоф.

Він не мав терпіння.

Його утека з краю, се безумство.

Коли учинки наші не зрадливі,

То зраду робить наше страхопудство.

Россе.

Ви ще не знаєте, чи страхопудство,

Чи може був тут розум.

Леді Макдоф.

Розум!

Покинути жону, лишити діток,

Домівку і титули на вкраїні,

Звідкіль йому прийшлося утеком бігти...

Нї, він не любить нас, не має серця!

Бо і найменша пташка, корольочок,

І та з совою за діток воює

В своїм гніздечку. Все віддати страху

І для любви нічого не лишити...

Який тут розум, що його втіканне

Біжить против розсудку?

Россе.

Нї, кохана

Моя кузинонько! прошу, вгамуй ся.

Твій муж і благородний і розумний,

Розсудливий, він лучче всіх нас знає,

Чого пора від нього вимагає.

Не сьмію більш сказати. Та мабуть же

Прийшло жорстоке время, що не знавши
За що й про що, ми зрадниками стали;
Що нас лякає всяка поголоска,
Самі-ж не знаємо, чого нам страшно,
І мов на бурнім морі нас метає,
Мов дика хвиля хвилю поганяє.
Прощайте; буду знов тут незабаром.
Діла зупинять ся дійшовши краю,
Або на давній лад ізнов повернуть. —
Благословенне на тебе, дитино!

Леді Макдоф.

Хоть жив отець, а він уже сирітка.

Россе.

Я був би дурень, як би тут лишив ся:
Мені біда і вам було-б нещастє.

Прощайте-ж. (Виходить).

Леді Макдоф.

Так, козаче, вмер твій тато.

Що ти тепер? як житимеш на сьвітї?

Син.

Так, мамо, як пташки.

Леді Макдоф.

Як! червячками

Та мушками?

Син.

Нї, тим що попадєть ся.

Так роблять і вони.

Леді Макдоф.

О бідна пташко!

Ти не боїш ся ні сильця, ні клею,
Нї западні, ні сїтки?

Син.

Чого-ж боятись, мамо? Не для бідних
Пташат їх ставлять; да і мій же тато
Не вмер іще, хоч що-б ти і говорила.

Леді Макдоф.

Ні, вмер. Де ти собі здобудеш тата?

Син.

Ні, ти собі де чоловіка візьмеш?

Леді Макдоф.

Я їх куплю хоть двацять на базарі.

Син.

То се ти купиш їх, щоб знов продати?

Леді Макдоф.

Розумно кажеш, синку, та ще й надто

Розумно по своїм літам.

Син. Чи мій тато був зрадник, мамо?

Леді Макдоф. Був.

Син. А що таке зрадник?

Леді Макдоф. Те, що як хто клянеться та й обманить.

Син. І всі ті зрадники, що так роблять?

Леді Макдоф. Кожен, хто так робить, буде зрадник, і його мусять повісити.

Син. Чи всіх же вішають, хто клянеться та й обманить?

Леді Макдоф. Кожного.

Син. Хто-ж їх мусять вішати?

Леді Макдоф. Хто? Чесні люде.

Син. То обманщики, що клянуться, — дурні: бо на світі стілько обманщиків, котрі клянуться, що здоліли-б побити та й повішати чесних людей.

Леді Макдоф. Храни тебе Господь бідна малпочко! Ну, де-ж ти здобудеш тата?

Син. Коли-б він умер, ти по ньому плакала-б; а коли не плачеш, то се добрий знак, що в мене скоро буде тато.

Леді Макдоф. Бідний лепетунчик, як ти розбалакав ся!

Ввіходить посланець.

П о с л а н е ц ь .

Благослови вас Бог, прекрасна пані!
Я вам незнаний, та вас добре знаю,
Яка статечна ви в своїй повазі.
На вас біда, я чую, наступає.
Коли-б людини простої ви ради
Послухали, то тут би не зістались.
Втікайте звідсі з дітками своїми!
Мені й се гірко, що вас так лякаю,
А що-ж, як вам лихе що заподіють?
Се буде звірство, і воно вже близько
До вашої особи... Сохрани вас
Небесна сила!... Гаятись не сьмію. (Виходить).

Л е д і М а к д о ф .

Куди мені втікати? Я нікому
Зла не зробила. Тільки-ж добре знаю,
Де я живу: на сьвітї на земному.
Тут часто за лихий учинок хвалять,
А добре діло звать дурним, поганим.
То що мені поможе, як скажу їм,
Боронючись по женськи, що нікому
Не заподіяла нічого злого?

Ввіходять убійці⁴⁹).

Що се за лиця?

Первий убійця.

Де твій муж?

Л е д і М а к д о ф .

Надіюсь,

Що не в таким ледачим місці, де-б міг
Його знайти такий як ти.

Первий убійця.

Він зрадник.

С и н .

Ти брешеш, ледарю кудлатий, невмивако!

Первий убійця

Ах, ти цїпля зрадливої породи! (Пронизує його).

Син.

Він, мамо, вбив мене! Втікай скорійше! (Умирає).

(Вибігає леді Макдоф, кричучи „Розбій!“ Убійці нагонцем за нею)

Сцена третя.

Анлія. Перед королівськими палатами.

Ввіходять Маком і Макдоф⁵⁰).

Маком.

Знайдім собі який куточок тихий,

Та виплачемо з серця сльози.

Макдоф.

Лучче

Візьмімось за мечі за смертоносні

Та воїнами добрими устаньмо

За наше звалене додолу право.

Що новий ранок, нові вдови плачуть,

І нові сироти голосять, нові

Печалі бють в небесний склеп, аж стогне,

Мов озиваєть ся словами й чує

З Шотляндією горе.

Маком.

Я сумую

Про те, чому йму віри, а йму віри

Тому, що знаю, і що маю силу

Поправити, поправлю скоро по́ру

Знайду на те і другів. Може й правда

Те, що ви кажете. Тиран отой,

Що вже й імя його язик нам палить,

Колись у вас був чесним чоловіком,

І ви його любили, тай і досі

Він вас не зачепив. Я молодий ще,

Та все таки через мене що небудь

Заслужите у нього, та й годить ся
Оддать ягня слабе, невинне, бідне,
Щоб лютого угамувати бога.

Макдоф.

Я не зрадливий.

Маком.

Та Макбет зрадливий.

І добродітельна природа може
Перед могутністю царя подать ся.
Та не во гнів се вам: які вдались ви,
Я не зміню вас мислями моїми.
Свяють вічно ангели, хсть впав з них
Найосаянійший; і хоть би все злюще
Носило чистий образ благодатї,
То благодать лишилась би благою.

Макдоф.

Втеряв же я свої надїї!

Маком.

Може

Там саме, де я сумніви свої
Знайшов. Бо як же, нагло так погнались
Від жінки і дітей, всього дорожших
І наймилїйших узників любови,
Що й не прощались навіть? Вибачайте!
Се недовірство так говорить з мене
Не вам у нечесть, лиш собі в обачність.
Ви може чисті й щирі, хоч би що я
Про вас і думав.

Макдоф.

Так підпливай же кровю, бідний краю!
Тираннїє велика, закладай
Міцні основини, бо благородство
Тебе гнuzдять не сьміє. Ти-ж бідарю
Гнись у ярмі! Твій правий пан боїть ся.
Прощай же, князю! Анї за всю землю,
Котру тиран загрїб у загребуці,

І за скарби Востока у придачу,
Я-б не схотїв таким ледащом бути,
Яким тобі здаюсь.

Маком.

Не ображайтесь!

Я-ж не до разу вам недовіряю.
Я вірю, край наш стогне під ярмом,
Рида, лле кров і кождий новий день
Новії рани завдає. Я певен,
Що много рук зірвесь за моє право.
Ось милостивий Аглицький на поміч
Дає мені хоробрих кілька тисяч;
Та що з того? Хоть навіть наступлю
На голову тирану, чи на меч
Її здійму, то бідний край дознає
Ще більше злигоднів, ніж знав їх доси,
Ще більше мучитиметь ся і гірше
Через того, хто візьме гору.

Макдоф.

Хто-ж се?

Маком.

Я тут себе самого розумію.
Я знаю, зароди всіх злих забагань
Защеплено в мойому тілі з роду;
Як розівють ся, то Макбет ваш чорний
Мов сніг вам здасть ся білим, і нещасний
Ваш край його вважатиме ягнятком
Рівняючи його й мої злочинства.

Макдоф.

У всіх страшених легіонах пекла
Не знайдець ся такий проклятий дьявол,
Щоб перейшов Макбета.

Маком.

Ну, я знаю,

Він кровожадний, ласий, скварий, ниций,
Завзятий, злющий і смердить усяким

Гріхом, якому є названнє; тільки-ж
В моїй ласотї дна не досягнути.
Не сповнять похотей моїх безодні
Жінки і дочки ваші, жони й діви.
Моя жага прорве усї завори,
Які-б мою впиняли самоволю.
Нехай-же лучче вже Макбет царює.

Макдоф

Жага безмірна, се також тиранство,
Що вже нераз без часу всиротило
Щасливий трон, царів згубило многих.
Ну, та не бійсь те що твое прийняти.
Тя вдоволятись можеш потай миру,
Та ще себе й холодним удавати.
А в нас охочих дам на се доволї.
Хоч би й який сей коршак був у тебе,
Не пожере усїх, що будуть раді
Оддать себе величеству, як тільки
Воно на них спогляне.

Маком.

З сим укупі

В моїй лихій і ледарській удачі
Така ненаситна росте ще скнарість,
Що будь я королем, я-б перерізав
Усїх дворян за їх одні маєтки:
Один давай клейноти, другий замок,
І що надбав би, те немов приправа,
Мене-б робило й надто ще голодним, —
Що я кував би беззаконні кривди
Против людей і добрих і честивих,
І за богацтво їх зганяв би з сьвіта.

Макдоф.

Ся скнарість унідряєть ся вже глибоше,
Шкодлившим розпускаєть ся коріннем,
Нїж пал, що з літом жицнї проминає.
Вона в нас на царів мечем бувала.

Та ще не бійсь: Шотляндія богата
Зуміє вдоволить твоє жаданне
Одним твоїм добром. Се все ще можна
Знести, де чесність має перевагу.

Маком.

Коли-ж бо чесности не має в мене!
Бо правосуддя, правди, воздержання,
Статочности, добра і милосердя,
Побожности, любови і терпіня,
Хоробрости і твердості не маю
Я й сліду навіть. Замість того в мене
Усяких злочинів кубло богате.
Коли-б я силу мав, повиливав би
У пекло молоко солодке згоди,
Заколотив би миром по вселенній,
Порвав би всяке на землі єднання.

Макдоф.

Шотляндіє, Шотляндіє!

Маком.

Чи слід же

Скажи тепер, такому царювати?

А я такий.

Макдоф.

Такому царювати?

Ні, ані жити!... Бідний мій народе!

Тиран безправий скипетром кривавим

Тебе жене; коли-ж ти, мій народе,

Благословенні дні побачиш знову?

Бо і наслідник праведний престола

Собі прокляте вирік одреченне,

Осоромив своє царське рожденне. —

Отець твій був святий король, святійший,

І королева, що тебе вродила,

Частійш навколішках, ніж на ногах стояла,

Що-дня вона всю жизнь свою вмірала.

Прощай! Те, що казав еси про себе,

Те із Шотляндиї мене прогнало.
О серце! тут кінець твоїм надіям.

Мако м.

Макдофе, гнів сей благородний, се
Дитина чести, він з душі моєї
Прогнав всі чорні сумніви, і помирив їх
З твоєю вірністю і честю. Дявол
Макбет не раз хотів мене піймати
Такими штуками в свої лабеті,
І тихий розум мій мене боронить
Од надто скорого довіря людям.
Тепер же Бог між нами посередник,
Від сеї хвилі на тебе спускаюсь,
І на себе клепати більш не буду.
Тут я зрікаюсь плям і всіх пороків,
Що плямував себе перед тобою:
Вони чужі моїй природі-вдачі.
Мене ще жінчина в любови не знає;
Ніколи я ще не зламав присяги;
Я й власного не вельми допевняюсь;
Від слова данного не відступав ся;
Як жинь, люблю я істину всім серцем,
І перва лжа моя була ті речі,
Що на себе самого я промовив.
Що-ж справді я, те щиро поручаю
Тобі та бідолашному краєви.
Ще не прибув єси сюди, як Сівард
Старий зготовив десять тисяч війська,
І рушить зараз у поход. Ми вкупі
Йдемо, і наша правота — порука
За нашу справу. Чом же не озвеш ся?

Макдоф.

Такі хороші й нехорощі речі
Од разу дуже трудно помирити.

Ввіходить лікарь.

Маком.

Ще поговоримо про се. — Чи вийде
Король, скажіть будь ласко?

Лікарь.

Вийде,

Добродію. Там купа бідолашних
Жде королівських ліків. Їх недуга
Не підхиляєть ся нам під науку;
А приторкнеть ся він, — у ту-ж мінуту
Одужують. Таку сьвятую силу
Його руці дав Бог.

Маком.

Спасибі, доктор. (Виход. лікарь).

Макдоф.

Се про яку недугу він говорить?

Маком.

Її звать немічю, і в сій недузї
Король сей найдивнійші речі творить.
Я надививсь на них сюди прибувши.
Як він благає небо, се вже знати
Йому самому; тільки бідні люде,
Всі в болячках, що жаль бере й гледіти,
Що ніякі не помагають ліки,
В його одужують, як золотого
На шиї личмана повіснь
Та молитви промовить над болящим⁵¹).
Говорять, що він і свойму потомству
Сю благодать лічення завіщає.
З сим дивним даром має він від неба
І дар небесного пророкування,
І всяка благодать круг його трона:
Бо повен Божого благословення.

Ввіходить Россе.

Макдоф.

Дивітесь, хто се йде сюди?

Маком.

Не знаю.

А тільки наш земляк, та незнайомий.

Макдоф.

Вітаю тут вас, дорогий кузине!⁵²⁾

Маком.

Тепер і я впізнав його. О Боже!

Зломи те все, що странніми нас робить!

Россе.

Аміль.

Макдоф.

Ну, що? Шотляндія стоїть ще
Там, де стояла?

Россе.

Бідна україна!

Вона сама себе насилу знає.

Се вже не мати нам, а домовина.

Коли побачиш там, що хто сьміється,

То се такий, що ні про що не знає.

Зітхають, стогнуть там, кричать до неба,

І всім байдуже; а велике горе

Досадою щоденною здається.

По мертвому задзвонять, і насилу

Спитає хто, по кому. Увпадає

Там життя скоріше, ніж на шапці квітка,

І перш ніж занедужають — вмірають.

Макдоф.

О, повість витворна, та справедлива!

Маком.

Яке-ж найновше там нещасте сталось?

Россе.

Годину проживе, і те вже буде

Освістане, як за нове розкажеш.

Нові нещастя що мінати спіють.

Макдоф.

Як поживає моя пані?

Россе.

Добре.

Макдоф.

А дітки як живуть?

Россе.

Гаразд і дітки.

Макдоф.

Тиран впокою їх не потривожив?

Россе.

Ні, як я їхав, то були впокійні.

Макдоф.

Та не скупись на слово. Що там з ними?

Россе.

Як їхав я сюди, щоб передать вам
Те, що мені було важке аж надто,
Ходила поголоска, що вже многих
Упорано людей достойних. Я ням віри,
Бо бачив, що тиран потуги двигав.
Отсе-ж мінута помочи настала:
Ваш вид один в Шотляндії поробить
Вояк, заставить і жіноцтво битись,
Щоб од гіркої долі слобонитись.

Маком.

То радуйте ся-ж! ми вже виступаєм.
Нам милостивий Англійський позичив
Сіварда доброго і десять тисяч
Людей. Старійшого у християнстві
І луччого войовника не знайдеш.

Россе.

Коли-б же міг і я вам одвічати
На сю одрадну новину такою!
Мої-ж слова такі, що їх би лучче
Проскігли в пустині, у безлюдді.

Макдоф.

Кого-ж вони дотичать ся? громади?
Чи серцю одинокому се горе?

Россе.

Нема такої чесної душі, щоб горя
Сього не поділяла, та найбільша
Частина вам прринадлежить самому.

Макдоф.

Коли мені, то не ховай від мене,
Давай мені се горе як найскорше.

Россе.

Нехай же слух твій язика на віки
Мого не проклене, таке почувши,
Чого твої іще не чули вуха!

Макдоф.

Гум! я догадуюсь.

Россе.

Твій замок взято,
І жінку і дітей усіх побито
По звірськи.

Маком.

Милосердий Боже!...

Ні, не насовуй так на очі шапки.
Дай тузі голос: бо печаль безмовна
До переповненого серця шепче
І рає розірватись.

Макдоф.

То й дітей?

Россе.

Жону, дітей і слуг, усіх побито,
Кого знайшли.

Макдоф.

І я тут мусів бути!
То і жону убито?

Р о с с е.

Я вже мовив.

М а к о м.

Розваж себе. Ми зробимо лікарство
На се смертельне горе з відомщення.

М а к д о ф.

Нема дітей у нього. — Всіх моїх маленьких?
Сказав еси, що всіх? О коршаку пекельний!
Усіх? Як! всіх моїх пташаток любих?
І матір їх, — усіх одним налетом?

М а к о м.

Борись із горем так, як муж.

М а к д о ф.

І буду,

Та мушу чоловічим серцем чути.
Не можу я про те не споминати,
Що мав я найдорожшого на світі...
І небо бачило се й не вступилось?
О грішнику Макдофе! се за тебе
Побито їх. Ти злюко! се за тебе,
Не за свої гріхи вони душею
Понакладали. Упокой їх Боже!

М а к о м.

Нехай се в тебе зробить ся точилом
Твого меча. Нехай твоя скорбота
Обернуть ся у лютість. Не гамуй ся.

М а к д о ф.

О, я тепер очима — наче жінка,
А язиком хвастун! Та милий Боже!
Укороти ждання, і око з оком
Постав отчизни ворога зо мною,
Постав його перед мій меч! Коли він
Влизне, прости і ти його, мій Боже!

Ма к о м.

Ся нота мужественно задзвонила.
Ходім до короля. Готове військо,
Лишаєть ся нам тільки попрощатись.
Макбет поспів уже, щоб струсонути,
І висші сили понаготовляли
Свої знаряддя. Заспокій ся трохи,
О скільки се можлива річ для тебе.
Найдовша ніч знаходить день для себе. (Виходять)

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Довзіан. Сьвітлиця на замку.

Ввіходять лікарь та послужня панї.

Лікарь.

Дві ночі вже я з вами тут пильную,
Та в вашім слові не вбачаю правди.
Коли в останнє тає вона ходила?⁵³)

Послужня панї. З того часу, як його величество рушив у поле, я бачу, як вона встає з постелі, накине нічну опончу на себе, відомкне свою шуплядку, вийме папір, зложить, пише на нїм, читає, потім запечатає і знов вернеть ся на постіль, і се все в найтвердїйшому сні.

Лікарь. Велика пертурбация в природі, щоб разом приймати і благодворення сну, і чинити діла бдіння! У сїй трусї, опрїч її ходіння і инших поступків, що ви чували інколи? що вона говорила?

Послужня панї. Таке, добродію, чого я не хочу промовити за нею.

Лікарь.

Мені скажіть: се буде дуже добре.

Послужня пані. Ні вам, ані кому іншому, не мавши свідка, щоб потвердив мое слово. (Ввиходить леді Макбет із світлом). Дивітесь, ось вона йде! Оттак як раз вона все, і клянусь життям, у твердому сні. Придивіться до неї; станьте ближше.

Лікарь. Як вона здобула світла?

Послужня пані. Та воно-ж стояло коло неї. У неї світло не згасаючи горить.

Лікарь. Ви бачите, в неї очі відкриті.

Послужня пані. Еге, та їх чутте закриті.

Лікарь. Що се вона робить? Гляньте, як вона тре руки.

Послужня пані. Се в неї за звичай так, наче-б то мила руки. Іногді я цілий квадрат години девлюсь, як вона се робить.

Леді Макбет. Все таки пляма.

Лікарь. Слухайте! говорить. Я запишу все, що виходить від неї, щоб опісля покрепити мої спомини.

Леді Макбет. Геть, проклята плямо! геть, зникни!... Раз, два... ну, тепер пора робити діло... Пекло темряве!... Фі, мій пане, фі! воїн та й боїть ся! Чого нам боятись, що про се хто знатиме, коли ніхто нашу власть не позве до одвіту? Тільки-ж бо хто подумав би, що в старому стільки крові?

Лікарь. Уважаєте?

Леді Макбет. У Файфського тана була жона. Де вона тепер?... Та чи сі-ж руки ніколи не будуть чисті?... Годі про се, мій пане, годі про се. Ти псуєш усе діло таким здриганнем.

Лікарь. Ну ще, ну ще! Ти знала таке, чого тобі не треба було знати.

Послужня пані. Вона промовила, чого не треба-б їй говорити, я в тому певна.

Леді Макбет. Все таки пахне кровю. Усі пахощі Арабії не зроблять пахучою сієї маленької руки. Ох! ох! ох!

Лікарь. Що за стогнання! Серце нагнічене страшенно.

Послужня пані. Я не хотіла-б мати таке серце в себе в грудях за величчє всього тіла.

Лікарь. Гаразд! гаразд, гаразд...

Послужня пані. Дай Боже, щоб так було добродію.

Лікарь. Ся болієть сягає поза мою практику. Тільки-ж я знав таких, що ходили сплючи, та й повмірали сьвято в своїх постелях.

Леді Макбет. Помий руки, накинь нічну опончу, не виглядай так блідо... Я тобі кажу, Банка поховано, не може він вийти з ями.

Лікарь. Оттакої ще!

Леді Макбет. У ліжку, в ліжку! Он стукають у ворота. Ходім, ходім, ходім, ходім, дай мені руку. Що зроблено, того не зробити. У ліжку, в ліжку, в ліжку!

(Виходить леді Макбет).

Лікарь. Тепер вона пійде до постелі?

Послужня пані. Простієїнько.

Лікарь.

Усюди ходять пошепти погані:

Діла ненатуральні породжають

І розстрої також ненатуральні.

Заражена душа глухим перинам.

Хотіла-б виявить свої секрети.

Їй більш потрібен сповідник, ніж лікарь.
О Господи! прости усіх нас!... Приглядайте
За нею пильно. Віддаліть від неї
Все, чим вона могла-б собі зашкодить.
Пасіть її очима. На добраніч!
Вона стривожила мій ум, зумила очі...
Я думаю, та говорить не сьмію
Послужня панї.
Добраніч, добрий докторе, добраніч! (Виходять).

Сцена друга.

Поле під Довзінаном.

Тулумбаси й корогви. Ввіходять Ментіс, Кетнес, Антус,
Ленокс і воїни.

Ментіс.

Потуга Англійська вже недалеко;
Ведуть Маком та дядько його Сівард,
Та добрий наш Макдоф. Палають местю.
Бо дорогі права їх розбудили-б
І схимника на подвиги криваві.

Антус.

Ми стрінемо їх під Бірнамським гаєм.
Всни туди прямують.

Кетнес.

Не чували,
Чи й Дональбен іде укупі з братом?

Ленокс.

Ні, ні, добродію, я знаю певно.
У мене реєстр усього дворянства.
Там Сіварденко і багато юних
Голобородьків, що тепер уперше
Покажуть мужество.

Ментіс.

А що тиран наш?

Кетнес.

Великий Донзіан варує міцно.⁵⁴
Говорять інші, що вже збожеволів.
А хто ненавидить його не вельми,
Ті звать се боєвим завзяттем. Певне
Одно: що вже він пояса порядку
На розстрої своїм ніяк не стягне.

Ангус.

Тепер він чує, як убійства тайні
До рук йому поприлипали. Бунти
Його за зраду день у день карають.
Ким він повеліває, ті корять ся
Команді тільки, а ніхто не любить.
Тепер він чує, що високий титул
Теліпаєть ся на ньому, як одіж
Велетенська на злодії дрібненькім.

Ментіс.

Хто-ж став би ганити його за страхи,
Коли його стурбовані чуття
Самі себе і все, що єсть у ньому
Клянуть за те, що в ньому жити мусять?

Кетнес.

Ну, так ідімо-ж до того на службу,
Кому по правді титул сей належить,
До лікаря недужної отчизни,
І виллєм з ним всю кров свою до каплі,
Щоб ісцілить її.

Ленокс.

Або хоть стілько,
Щоб нашу царственну зросити квітку
І затопить кукіль. Марш до Бірnamу!
(Виходять маршем).

Сцена третя.

Донзінав. Сьвітлиця на замку.

Віходять Макбет, лікарь і прибічники.

Макбет.

Більш не носить вістей! Нехай тікають!
Поки Бірнамський гай до Донзінана
Не рушить, страхом я себе не сплямлю.
Що хлопець сей Маком? не народив ся
Від женщины? А ті духи, що знають
Усе, що дієть ся з людьми, менї сказали:
„Не бійсь, Макбете, хто родивсь від жінки,
Тебе не одоліє“. Утікайте-ж,
Лукаві тани, до епікуреян,
До Англічан! Мій дух і мужнє серце
Від сумніву й страху не затрясєть ся.
(Віходить слуга).

Щоб ти зчорнів, молочна образино!
Де взяв ти гусячий сей погляд?

Слуга.

Там десять тисяч їх...

Макбет.

Гусей, ледащо?

Слуга.

Ні, воїнів, королю.

Макбет.

Геть від мене!

Натри свою мармизу, щоб румяний
Був страх твій, ти, блідопечений хлопче!
Яких там воїнів, перістий дурню?
Щоб ти пропав! Сї полотняні щоки —
Порадники страхополохів. Що там
За воїни?

Слуга.

Англійські, ваша милость.

Макбет.

Геть звідсіля, дурне мурло! (Слуга виходить)
Сейтоне!⁵⁵)

Болить душа, як подивлюсь... Сейтоне!

Чи ти глухий?... Ся гра або на віки

Мене розвеселить, або погубить.

Доволі я пожив на сьвіті, і дожив ся

До осені сухої з жовтим листем.

Шкода мені на старість визирати

Того, що купчить ся кругом старого:

Любови, шани, послуху і дружби.

Замість того мені клятьби судились —

Не голосні, а все таки гіркії, —

Та ще лестиве слово-подихання.

І те взяли-б у мене горопахи,

Да тільки не зосьмілять ся. Сейтоне!

Ввиходить Сейтон.

Сейтон.

Що вашому величеству угодно?

Макбет.

Які новини ще?

Сейтон.

Все те справдилосьь,

Про що вам рапортовано, королю.

Макбет.

Я бигимусь, аж поки обрубують

З моїх кісток все тіло. Панцир, зброю!

Сейтон.

Ще вам не треба їх.

Макбет.

Ні, я надїну.

Та вислати комонника на чати,

Нехай околицю кругом об'їде.

Хто говоритиме про страх, того завісить!

Подай сюди всю зброю! Ну, Ескуляпе,

Що ваша пацієнтка?

Лікарь.

Менш недужа,
Ніж розтрівожена безперестанним
Напливом диких, безпокійних думок.

Макбет.

То вилічи її. Ти-ж мусиш знати,
Як у недузї душу лікувати,
Як з пам'яті печаль повиривати,
Із мізку все сумне повискребати,
І забутним солодким антидотом
Ослобонити від гіркої гущі,
Що каменем на серце налягає.

Лікарь.

Тут сам себе нехай недужий лічить.

Макбет.

Повикидай же псам свої лікарства,
Не треба їх мені. Ну, надівай же!
Дай палицю! — Сейтоне, висилай же. —
Від мене, докторе, тікають тани.
Іди вже, йди! От, докторе, коли-б ти
З'умів розгледіть воду мого царства,⁵⁶⁾
Знайти його недугу і вернути
Його до прежнього його здоровля!
Я-б так тебе вихвалював, що й ехо
Знов заходило ся-б тебе хвалити.
Ні, розщипни; чи чуєш? Хоть рубарбом,
Чи сенною, чи іншим прочищенням
Коли-б сих Англічан проклятих вигнать!
Ти чув про них?

Лікарь.

Чув, мій королю.

Царська зготова ваша словістила
І нас про де-що.

Макбет

Се неси за мною. —

Поки Бірнамський гай на Донзінан не рушить,
Я не боятимусь ні смерти, ні руїни. (Виходить).

Лікарь.

А я — аби із Донзінана вбратись,
То вже-б мене у друге не дозватись. (Виходить).

Сцена четверта.

Поле під Бірнамським гаєм

Тулумбаси й корогви. Виходять Маком, старий Сівард
із сином, Магдоф, Ментіс, Кетнес, Ангус, Ленокс, Россе
і воїни маршем.

Маком.

Товариші, надіюсь, що вже скоро
Ми будемо в своїх домах безпечні.

Ментіс.

Не сумнимось.

Сівард.

Що се за гай я бачу?

Ментіс.

Се гай Бірнамський.

Маком.

Нехай зрубає кожен по гиляці,
Й несе перед собою. Ми сим робом
Закриєм, скільки справді в нас потуги,
І помішаєм ворогови вісти.

Воїни.

Се буде зроблене.

Сівард.

Одно ми знаєм:

Що певний у собі тиран держить ся
У Донзінані все, і хоче встоять
Там против нас.

Маком.

Се-ж тільки і надії:

Бо всюди, де є нагода, великі
І менші люде устають на нього,
А хто йому ще служить, то з неволі,
Серця-ж усіх від нього відхилились.

Макдоф.

Нехай наш суд про се підіжде діла:
Вповаймо тільки на військову справу.

Сівард.

Вже близький час, що ми самі побачим
І скажемо, що маєм і що мусим.
Ми думками одні надії плодим,
А добра битва вірний суд покаже.
Рушаймо-ж против неї, двиньмо військом!
(Виходять).

Сцена пята.

Донвінан. На замку.

Ввіходять Макбет, Сейтон і воїни з тулумбасами і корогвами.

Макбет.

Повиставлять стяги мої на мурах.
Крик буде той же: „Йдуть!“ Міцний наш замок,
І насьмієть ся з обляганя. Будуть
Лежати, поки переїсть їх голод
Та болісті. Коли-б не покрепили
Їх ті, кому-б за нас стояти треба,
Ми борода до бороди-б їх стріли,
І били-б їх у спину до домівки...

(Жіноче голосінне за сценою).

Що се за крик?

Сейтон.

Се женський плач, королю.
(Виходить).

Макбет.

Я мало не забув, як страх і пахне.
А був той час, що все в мені хололо,
Як чув я крик в ночі, і все волоссе
На голові, живе, вставало в мене.
Та я вечерю мав таку страшенну
І страхітте із думами моїми
Смертоубійними так поєдналось,
Що не злякає вже... (Вертаєть ся Сейтон).
Ну, що за крик там?

Сейтон.

Скінчилась королева, мій королю.

Макбет.

Годилось би навпослі їй умерти.
Ще був би час і для сієї вісти.
Все завтра, і знов завтра, завтра лізе
Що-дня собі тихенько-поволеньки
Аж до останньої силляби часу.
І наші всі „учора“ присьвітили
Дорогу дурням до дурної смерти.
Гори ж, гори, недогарку, догорюй!
Що жизнь? се тїнь, що йде-проходить мимо,
Комедиянт убогий, що вертить ся
Та величаєть ся свій час на сцені,
А там його й не чути. Мов та казка,
Що каже бѣзумень, — гучна, ярлива
І непотрібна нї до чого. (Ввиходить посланець).
Ти хочеш щось сказати: ну, не гай ся-ж.

Посланець.

Королю, ваша королївска милость!

Я мушу донести про те, що бачив,
Та й сам не знаю, як.

Макбет.

Кажі, кажі вже.

Посланець.

Як я стояв на чаті, на узгіррі,
На Бірнам дивлячись, мені здало ся,
Що гай із місця рушив.

Макбет.

Брешеш, рабе! (Бе його).

Посланець.

Скарайте, як хоча, коли не правда.
Побачите й самі, як за три милі
Сей гай іде сюди.

Макбет.

Коли ти брешеш,
На первім дереві тебе завішу
Живого, поки з голоду засохнеш.
Коли-ж ти кажеш правду, то байдуже
Мені, як се ти зробиш і зо мною.
Хитаюсь в певности моїй і починаю
Сумнити ся в чортячих еківоках,
Що брешуть правдою. „Не бійсь нічого,
Поки Бірнамський гай не рушить з місця
До Донзінана“... Гей до зброї! в поле!
Коли те, що він каже, справді сталось,
То ні втікання нам, ні зоставання!⁵⁷⁾
Обридло вже мені і сонце.
Коли-б усе розпало ся й почезло!
Дзвоніть!... Дми, вітре! наставай, погібіль!
Хоть помремо у панцирях на тілі. (Виходять).

Сцена шеста.

Донзіан. Перед замком.

Тулумбаси і корогви. Ввійходять Маком, старий Сівард,
Макдоф і їх військо з гиллем.

Маком.

Тепер ми вже геть близько. Покидайте
Щити зелені ваші; покажітесь
Тим, що ви єсть. Достойний дядю,
Ви в купі з вашим благородним сином,
Моїм кузином любим, гетьмануйте
В цій первій нашій битві, а достойний
Макдоф і ми чинитимем остаток,
По нашому порядку.

Сівард.

То прощайте!

Аби спіткати нам тиранську силу,
Нехай нас бють, коли не вмієм битись.

Маком.

Звеліть всім нашим трубам промовляти,
Як смерть і кров нам личить зустрічати.
(Виходять).

Сцена сема.

Инша часть поля.

Бойовий галас. Ввійходить Макбет.

Макбет.

Мов до стовпа привязано, не можна
Втікати. Ні, ведмедем буду битись⁵⁸).
Де-ж той од жєнщини ненарожденний?
Його боятись маю, більш нікого.

Ввійходить молодий Сівард.

Молодий Сівард.

Імя твоє?

Макбет.

Злякаєш ся почувши.

Молодий Сівард.

Ні, хоть би ти назвав себе ще гірше,
Ніж хто з пекельників проклятих зветь ся.

Макбет.

Мое імя Макбет.

Молодий Сівард.

І сам нечистий

Не знає більш ненависного титла.

Макбет.

Ані страшнійшого.

Молодий Сівард.

Ти брешеш,

Гидкий тиране, і мій меч докаже
Твою брехню. (Бють ся. Молодий Сівард падає).

Макбет.

Тебе вродила жєнщина. Усі ви,
Кого вродила жєнщина, сьмію ся
З ударів ваших, як зіткну ся в бою. (Виходить).

Бєввий галас. Ввїходить Макдоф.

Макдоф.

Тут гук гудє найбільше. О тиране!
Яви своє лице! Коли ти згинєш
Від кого иншого, а не від мене,
То дух жєни моєї й діток будє
Мене гонити всюдї. Я не хочу
Твх бїдолашних Кернів побивати,
Що понаймали ся списи носити.
Або тебе, Макбєтє, або меч мій
Сховаєть ся невищєрблений в піхву!
Ти ось-дє мусиш бути. По великій

Юрмі, по галасу гучному бачу,
Що гут хтось із найпотужнійших беть ся.
О, дай мені його знайти, фортуно!
Більш не прошу. (Виходить. Боевий галас).

Ввіходять Маком та старий Сівард.

С і в а р д.

Сюди, мій принце! Замок нам піддав ся.
З обох боків тиранова потуга беть ся,
І благородні тани серцем мужнім
Стоять в бою. Та день до нас схилив ся,
І мало що зостало ся зробити.

М а к о м.

Ми стріли ворога, що нас минає.

С і в а р д.

Ввійдімо, князю, в замок. (Виходять. Боевий галас).

Сцена осьма.

Инша часть поля.

Ввіходить Макбет.

М а к б е т.

Про що Римлянином безумним бути,⁵⁹)
Вмирати від свого меча? Поки я бачу
Живих перед собою, лучче буду
На них його щербити.

Ввіходить Макдоф.

М а к д о ф.

Стій, пекельний

Собако, стій, вернись!

М а к б е т.

Зо всіх живущих

Від тебе я найбільше ухляв ся.

Моя душа і так навагонїлась

Твоєю кровю.

Ма к до ф.

Я не маю слова:

Мій голос у моїм мечі, тиране,
Кривавий несказанно, невимовно! (Бють ся).

Ма к б е т.

Ти марно тратиш працю. Скорше воздух
Своїм мечем пораниш, ніж із мене
Крові уточиш. Бий, кому здолієш
Завдати рану; а мое здоровле
Окрито чарами. Ніхто рожденний
Від женщины мене не одоліє.

Ма к до ф.

Одчай ся-ж в чарах! Той нечистий ангел,
Котрому ти служив, тобі обявить,
Що вийнято Макдофа із утроби
У матери його до народження.

Ма к б е т.

Будь проклят той язык, що се промовив!
Злякав він луччу часть мужчини в мене.
Нехай не ймуть лукавим більше віри:
Вони туманять нас двояким змислом,
Додержують обіцянки для уха,
І ламлють слово у надії нашій.
Не хочу я з тобою воюватись.

Ма к до ф.

То піддавайсь, легкодуху, щоб жити
На дивовижу і показ всім людям.
Держатимем тебе, як чудо юдо,
Змалюєм на тяблиці і підвишем:
„Тут можна бачити тирана“.⁶⁰)

Ма к б е т.

Не здамсь, не буду землю цілувати
Перед ногами хлопчика Макома

І вислуховувать клятьбу від черві!
Хоть і прийшов Бірнам до Донзіана,
Хоть ти від жєнщини й не народив ся,
Та я останнього спитаю робу.
Відкину щит ізперед свого тіла:
Нехай же і Макдоф себе покаже!
Будь проклят, хто з нас первий „годі“ скаже!
(Виходять бючись. Боевий галас.

Розтіч. Труби. Ввходять з тулумбасами і корогвами Маком, старий Сівард, Россе і інші тани й воїни.

Маком.

Коли б всі наші друзі та вернулись!

Сівард.

Ні, інші одійшли на віки. Все-ж бо
Великий день ми дешево купили.

Маком.

Макдофа з вашим благородним сином
Одних нема.

Россе.

Ваш син хоробрий
Оддав свій довг. Він жив, поки став мужем,
І доказавши доблести своєї
В безуступнім бою, лїг мужем.

Сівард.

То він скінчивсь?

Россе.

І взято його з поля.

Та ви не міряйте своєї туги
Його достоїнством: тоді бо туга
Не матиме кінця.

Сівард.

А рани в нього

Всі зпереду?

Россе.

Так, на чолі самому.

Сівард.

То буде син мій воїном Господнім.
Май я снів хоть стілько як волосся,
Я красшого кінця їм не бажав би.
Отсе-ж по нїм і дзвін.

Маком.

Він стоїть більше
Жалю. По нїм журитись довго буду.

Сівард.

Ні, більше він не стоїть. Гарно вмер він
І заплатив свій довг, то й слава Богу!
А ось вам ще одна приходить радість.

Вертаєть ся Макдоф з Макбетовою головою.

Макдоф.

Чолом, королю! вже бо королюєш.
Ось голова проклятого злодюги.⁶¹)
Тепер ми вольні. Я тебе вбачаю
В тісному крузі королівських перів.
Озвались серцем на мое вітання, —
Нехай тепер озвуть ся голосами.

Усі.

Бувай здоров, Шотляндський наш королю!

(Труби).

Маком.

Ми вгаємо часу на те не много,
Щоб за прихильність вашу і за службу
З вас кожного надгородити. Тани
І родичі мої, од нині титулуйтесь
Графами. Ще Шотляндия не мала
Такого титулу. А що до інших,
То треба наново пересадити,
До дому наших друзів поскликати,
Що з пазурів тирана невсипущих

Втікали на чужину, і позвати
На суд прислужників його жорстоких,
Сього гидкого різника, що згинув,
І лютої як біс його цариці,
Що наложила на себе, є чутка,
Криваві руки. Се і инше всяке діло,
По милости Господній, ми поробим
Свого часу і на своєму місці.
Тепер, всіх дякуючи, відпускаю
І на вінчанне в Скону запрошаю. (Виходять).

ПОЯСНЕННЯ.

1) В оригіналі *Graymalkin* — сірий кухонний кіт. В середніх віках панувало віруванє, що в домі чарівниці звичайно пробуває демон в виді сірого або чорного kota, що чарівниця розмовляє і пестить ся з ним, а він робить їй різні послуги. І у нашого народа доси заховало ся віруванє, що kota можна держати тільки до сімох літ, а потім у него вступає лихий дух.

2) *Fair is foul, and foul is fair* (що гарне, те погане, а що погане, те гарне), стародавня чародійська формула, якою чарівниці буцім то зазначували своє відреченє від того, що иньші люде вважали гарним і добрим, а прилученє до того, що иньші вважали поганим. Тут ся формула має та-тож иньше, символічне значінє, те, що вся погань у тій штуці іде з того, що буцім то гарне (жінка Макбета, королівська корона), а на ділі показуєть ся поганим.

3) Форес, місцевість у горішній Шотляндії, між Файфом, де була згадана тут битва, і Інвернесом, маєтністю Макбета.

4) Макдонвальд, як оповідає Голіншід, був вазалом Дункана, що збунтував ся і побив королівське військо. Пізнійше побив його Макбет

і обляг у його замку. Не бачучи надії рятунку і не хочючи піддати ся лютому Макбетови, Макдонвальд убив зразу свою жінку, порізав своїх дітей, а потім убив сам себе, так що вдерши ся до замка Макбет застав самі трупи. Але жорсткий Макбет не задовольнив ся тим, велів мертвому противникови відрубати голову і відіслав її королеви, а тіло велів прибити до шибениці.

5) Керни і Галльовглясці — вояки з Ірляндії, кельтського походження, що по оповіданю Голіншіда були союзниками Макдонвальда.

6) Норвезький король Свено, брат Кнута данського, напав був на Шотляндию коло 1035 р. Против него виступив шотляндський король Дункан зі своїми воеводами Макбетом і Банком. Але Шотляндці були побиті і тільки по битві, учаснувавши Норвежців вином заправленим сон-зілем, вони перерізали сонне норвезьке військо. Се оповіданє Голіншіда, зовсім неісторичне, використав Шекспір тільки в одній частині, пропускаючи огидливу різанину сонних, а розмальовуючи натомісць воєнну хоробрість Макбета.

7) Тан, дословно : меч, шотляндський титул барона.

8) Белльона — латинське божество війни. Жених Белльони — войовник.

9) Сент Колям — маленький островець на західнім березі Шотляндії, названий так від сьв. Колумбана, ірляндського місіонера, що в VI в. навернув Шотляндию на християнство і поклав на тім островику основи монастиря.

10) Чарівниці своїми чарами по старим віруваням бували причиною між иньшим також усяких пошестей і заріз на людей і на худобу. На таку свинячу пошесть натякає очевидно й ся ре-

пліка, а не, як хоче дехто з коментаторів (Брандль), на євангельське оповідане про демонів, що вскочили в свиняче стадо.

11) Англійський корабель „Тигр“ плавав до Алеппа в р. 1583; се занотовано в книзі Гакльойта про морські подорожі (Hakluyt, The Seafarers).

12) *Weird sisters*, дословно: сестри старовини або сестри Верди; Вердою звала ся найстарша з Норм, судьбових дів північної мітології. Про сих сестер згадуєть ся дуже часто в староанглійській поезії ще до X віку як про богинь, що кермують битвами.

13) В англійським театрі часів Шекспіра представлявали чарівниць мужчини з бородами і довгим розпатланим волосем.

14) Банко в поглядах пізнійших шотландських літописців був родоначальником королівського дому Стюартів. Його син Фліянс утік — оповідали ті літописці — перед погонєю Макбета і схоронив ся до Уельса. Тут прийняв його один князь і віддав йому свою дочку за жінку. Фліянс швидко вмер, але лишив сина, що був завідателем (*stewart*) дібр свого діда по матери і визначив ся на тім становищі незвичайною здібністю та чесністю.

15) В оригіналі *the insane root*, або, як деякі хочуть *infame root* — нездоровий корінь або корінь інфами. Інфамою звало ся в старих зільниках дур-зілля, див. прим. *Bartholomäus, De proprietatibus rerum*.

16) Макбетів лист до жінки — видумка Шекспіра. Натомісь Голіншід підносить, що іменоване королевича Макома наслідником престолоа похнуло Макбета до виконання його пляну замордованя ко-

роля. Замордовано Дункана не в замку Макбетовім, а в одній кузні край ліса.

17) Віруванє, що ластівка гніздячись у домі приносить домови спокій і щастє, загално розповсюднене.

18) Геката, грецька богиня пїтьми, звїсна Шекспірови з Овідієвих „Метаморфоз“, але тут, відповідно до середньовікових поглядів, перероблена на провідницю відьом і чарівниць.

19) Тарквіій Гордий, остатній римський король, підкравши ся до сонної Люкреції, знасилював її, пор. Шекспірову поему „The rape of Lucrece“.

20) В оригіналі: Words to the heat of deeds too cold breath gives, дословно: слова за холодні, щоб піддавати духу горячим ділам.

21) В р. 1606 були ціни на пшеницю і ячмінь у Англії такі нечувано низькі, що фермери при повних стодолах і коморах банкрутували і не оплачувало ся збирати всего збіжя, так що багато ланів полишило ся невижатих.

22) Двоязичник, що наробив зради задля Бога, правдоподібно Єзуїт Гарнет, що хоч удавав із себе вірного підданого, був у р. 1606 суджений за порозуміне з тими конспіраторами, які в осени 1605 р. мали порохом висадити в повітре льондонський парламент разом із королем Джемсом.

23) Натяк неясний. Бачити в сих словах натяк на моду — носити тісні штани, яка в р. 1606 перейшла була з Франції до Англії і з якої сьмієть ся А. Ніксон у виданім 1606 р. памфлеті „Black year“ (чорний рік), як того хоче Брандль, мені видаєть ся мало відповідним.

24) Про Макдофа, файфського тана, згадує Голіншід аж геть пізнійше, коли Макбет почав підозрівати його.

25) Гортонна, постать із грецької мітології; її лице проймало всіх непоборним страхом.

26) Звістку про те, що оба Дунканові сини по смерті їх батька повтікали геть із Шотляндії, взяв Шекспір від Голіншіда. Те, що наслідком їх утеки підозріне в убійстві батька в першій хвилі звернуло ся на них, додав Шекспір сам із власної фантазії. Та він сам дає нам пізнати, що се підозріне, хоч офіційально затверджене Макбетом (див. стор. 44), у всіх чеснійших Шотляндців не знаходимо віри і Леннокс (акт III, сц. 6) виразно іронізує над сим підозрінем.

27) Скона, шотляндське місто, де коронували ся королі і де також був коронований Макбет.

28) Колям Кілля келія сьв. Колюмбана, себ то монастир, про який була згадка висше (акт I, сц. 2, пор. нота 9); в підземелях сього монастиря хоронено шотляндських королів.

29) В оригіналі дословно: щоб наша стара одежа не показала ся вигіднійше зробленою, ніж нова. Фраза взята майже дословно з Голіншіда.

30) Про духову перевагу Цезара над Антонієм говорить Шекспір у своїй трагедії „Антоній і Клеопатра“ (акт II, сц. 3), що була писана майже рівночасно з „Макбетом“, або безпосередно по нім.

31) Звістка про те, що Банко, поспішаючи за Макбетовими запросинами до него на бенкет, у Макбетовім саду був убитий найнятими вбійцями, а його син Фліянс утік, узята Шекспіром із Голіншіда. Сцени між Макбетом і вбійцями і вбійців між собою — видумка Шекспіра.

32) Про гирканських, себ то кавказьких тигрів згадує Вергілій у „Енеїді“ IV, 367.

33) І сю звістку, що від часу вбійства Банка Макбет почав підозрівати всіх шотландських вельмож і що з них ніхто не чув себе певним свого життя, Шекспір узяв із хроніки Голіншіда. Сей автор виразно говорить про багатьох шпіонів, яких Макбет удержував у домах своїх вельможі і велить догадувати ся, що стративши таким робом їх довіре і відчуживши ся від їх товариства він удав ся в зносини з чарівниками і відьмами, а ті фальшивими пророцтвами почихали його чим раз до більших жорстокостей.

34) В грекоримській мітології була Геката найстаршою над демонами тьми, і тільки в кінці середніх віків її приплутано до світа чарів і зроблено начальницею над відьмами.

35) Ахерон, у старих Греків ріка в підземному світі, тут очевидно якесь збірне місце чарівниць, доступне й для звичайного чоловіка, яким являєть ся Макбет.

36) У Міддльтоновій поемі „Чарівниця“ ся пісенька виглядає ось як :

Дух за сценою (співає)

Ой прибувай! Ой прибувай!
Гекато, швидше прибувай!

Геката.

Іду, лечу, мій духу!
Іду, лечу що духу,
Іду, лечу що духу!

Із Міддльтонового тексту виходить, що сей „маленький дух“, то був кіт; Шекспірів текст не допускає такого розуміння.

37) Святий Едуард, син Етельреда, як називає його Голіншід, або „Визнавець“, як називають його інші історики, панував у Англії в роках 1042—66.

38) Сівард, граф Нортумберляндський, був по оповіданню Голіншіда батьком Дунканової жінки, отже Макомовим дідом. Шекспір якось не завважив того; у него Маком зове Сіварда дядьком (uncle, див. акт V, сц. 6). А в отьому місці граф Нортумберляндський виразно ставить ся як особа окрема від Сіварда; Макдоф має благати короля:

Чи не підняв би він Нортумберлянда
З Сівардом воїном йому на поміч.

38) Граф Ленокс у Голіншіда зовсім не причасний зо історії Макбета; Шекспір випровадив у драмі фігуру сего шотляндського патріота мабуть тільки тому, що пізнійші літописці вважали його родоначальником Дарнлея, мужа Марії Стюарт і батька короля Джемса.

40) Гарпії — мітичні грецькі почвари, звісні зі своєї пажирливости. Тут вони перемінені на якісь істоти, що проголошують час відповідний для роблення чарів.

41) І ся пісенька, віднайдена в Міддльтоновій „Чарівниці“, правдоподібно взята Шекспіром із уст люду; вона виглядає ось як:

Духи чорні, духи сірі,
Духи сині і червоні,
Мішайте, мішайте, мішайте,
Мішайте, що маєте сили!

42) Феї — чудодійні духи кельтської мітології; Ельфи — повітряні духи.

43) У Голіншіда говорить ся, що Макбетове підозрінє проти Макдофа розбудили чарівники,

в якими він мав зносини. Вповні-ж у неласку в Макбета попав Макдоф тоді, коли при будові замка Донзіана був приставлений Макбетом за доглядача, а Макбет прибувши раз несподівано на місце не застав Макдофа при будові.

44) Тільки се друге пророцтво, що успокоїло Макбетову чуйність, у Голіншіда приписано чарівницям. Появи різних видм і королів — додаток самого Шекспіра.

45) Бірнамський ліс, віддалений 2—3 милі від замка Донзіана, в східній Шотляндії, троха на північ від Перта. На схід з ним межує Іляміс, Кодор лежить далі на північ, недалеко приморського міста Нерма.

46) Вісім королів, що вийшли були аж до Шекспірового часу з роду Стюартів, се були Роберт II, Роберт III, Джемс I до VI. Королеви Марії Стюарт, матери Джемса VI (Джемса I англійського) тут не вчислено.

47) Натяк на сполученє Шотляндії з Англією і Ірляндією.

48) Голіншід вчислює тана Россе між тими вельможами, яких Макбет при кінці свого папования помордував на основі підозрінь. Кузином Макдофа зробив його сам Шекспір.

49) По Голіншіді вбійства на жінці і дітях Макдофа dokonав сам Макбет, напавши на замок Файф і оголосивши Макдофа зрадником і винятим з під права.

50) Отся розмова досить вірно скопійована з тексту Голіншіда.

51) Опис чудес, які робив сьв. Едуард, узяв Шекспір із якогось иньшого жерела, не з Голіншіда. Життя сего сьвятого короля описують ши-

роко ту тзв. „царську недугу“ — не то проказу, не то віспу, не то епілєпсию, яку буцїм то лічиї сьв. Едуард своєю молитвою, дотиком своїх рув і дотиком золотої медалї, що її вішано на шик хорого.

52) Ся сцена між Макдофом і Россе — видумана Шекспіром, бож Россе, як сказано висше, по оповіданю хронїки був убитий Макбетом.

53) І ся чудова сцена — власний Шекспірів додаток. Голїншїд згадавши раз про Макбетову жінку, що наклонювала Макбета до захопленя королївської власти, бїльше не згадує про неї ані словом.

54) Голїншїд оповїдає, що перед наближенєм Англїчан Макбетови радили забрати скарби, втекти на острови, там зібрати вїйсько з чужих наємників і здобувати свїй край на ново. Але Макбет уповаючи на свої вїщуваня лишив ся в Донзїнанї не вважаючи на те, що власні пїдданї раз у раз покидали його.

55) Сейтон — видумана Шекспіром фігура Макбетового прислужника.

56) Натяк на звичайний спосїб пїзнаваня слабости з урини.

57) По Голїншїду Макбет, побачивши в ранцї своїх ворогїв, як ішли з гиляками в руках, з разу здивував ся, а тїлько згодом догадав ся, що се ї є сповненє його пророцтва. Та про те він уставив своє вїйсько в ряди і загрївав його бороти ся хоробро.

58) Голїншїд оповїдає, що коли Англїчане повїдкидали гиляки і Макбет побачив їх число, кинув ся зараз навтеки. За ним що духу погнав ся Макдоф. Вони гнали так досить далеко, врештї Макбет зіскочив з коня і обертаючи ся до

Макдофа промовив: „Ти зраднику, що за гордо-щі женуть тебе за мною? Знай, що мені призначено не бути вбитим ні від кого, кого вродила жінка! Ходиж ближше і прийми заплату, на яку ти заслужив собі“. І він підняв меч, щоб убити Макдофа. Та сей заслоняючи ся мечем відповів Макбетови, що він не вродив ся, але його викроєно з матірнього лона. Макбет був сям так поражений, що стояв мов остовпілий, а Макдоф кинув ся на него і вбив його на місці.

59) Натяк на героїв трагедії „Антоній і Клеопатра“ і „Юлій Цезар“: у тих трагедиях кінчать таким робом Брут, Кассий, Енобарб і Антоній.

60) Натяк на буди з усякими диковинами, які за Шекспірових часів їздили по містах і приваблювали цікавих чудернацькими малюнками і гучними написами.

61) По Голіншіду Макдоф відрубав Макбетови голову, настромив її на ратище і так приніс до молодого короля.
